

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőséghez Jókai-utca 8. sz. küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

Előfizetési ár: egész évre 12 korona, félévre 6 korona.

Hirdetések jutányos áron közöltnek.

Egyes szám ára 30 fillér.

Az előfizetési és hirdetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor** tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Dr. Erdős József akadémiai igazgató üdvözlő beszéde a főisk. tanácssteremben egybegyűltekhöz 1903. szept. 9.

A hála magasztos gondolata, az öröm tiszta érzelme s aremény biztató tudata járja át bizonyára mindnyájunknak valóját a jelen alkalmommal, amidőre e tisztes csarnokban az 1903/1904. iskolai év megnyitása indokából, Isten kegyelméből egybegyülekeztünk.

Hálával gondolunk az Örökkévaló nagy jószágára és bölcs gondviselésére, melylyel a lefolyt szünidő alatt bennünket vezérelt és felettünk oly atyailag örködött, hogy sorainkból egy is ki nem dőlt, létszámunk meg nem fogyatkozott, sőt egyen-egyen erőben, egészségben, békességben visszatérhettünk a munkatérre, a melyen *új meg új feladatok várnak reánk* ismétlen.

Örömmre gerjed szívünk, ha figyelembe vesszük, miként kollégiumunk sorompóin száz meg száz tudványó ifju seregelt egybe hozzánk, közbénk, abból a célból, hogy értelmöket fejlesztve, szívöket nemesítve, általában szellemerkölcsi valójukat képezve, a mi nyomainkon járjanak, hogy a mi munkánk után, annakidején a hazának, az egyháznak, a nemzetnek, az emberiségnek díszei legyenek és világosságukkal aként tündököljenek, hogy mindenek, a kik szemlélik az ő pályafutásukat, dicsőítsék a mennyei Atyát.

És élő reménység bátorító, buzdító ihletétől áthatva tekintünk a jövőbe, mert ugy magánéletünk és pályafutásunk szempontjából, mint intézményeink, közelebbről kollégiumunk missiójára tekintve, meg vagyunk győződve a felől, hogy a kik Istent szeretik, azoknak mindenek egyaránt javokra vannak.

Ily szent érzelmekkel, ily nemes gondolatokkal, jóra, szépre irányuló elhatározással kezdjük meg tehát Isten nevében ez új tanévi munkánkat s Isten áldó kegyelmének könyörgése

után bizodalommal kérjük főtiszteletü és méltóságos püspök úr, s a lélekben és gondolatban közöttünk levő méltóságos gróf egyházkerületi Főgondnok úr, valamint nagyságos kir. tanácsos helyi Gondnok úr, nagyságos Polgármester úr és a nemes városi tanács képviselőiben tekintetes Tanácsnok úr, főképen pedig a vezetősök alatt álló egyházi és polgári hatóságok s testületek támogatását, rokonszenvét, jóakarátát, hogy így bölcs kormányuk alatt, a mi vállvetett működésünk folytán virúljon, gyarapodjék, izmosodjék e mi kollégiumunk időről-időre, nemzetségről nemzetségre.

A kollégiumi összes tanárkarok nevében méltóztassanak fogadni szívbeli őszinte üdvözlőnként és áldás kívánatainkat! Éljenek!

Beteg hivek lelkigondozása.

Irtá s a Máramarosszigeten tartott egyházi értekezlet közgyűlésén felolvasta **Soltész Elemér** nagybányai lelkipásztor.

Felolvasásomat egy őszinte vallomással kezdem. Az őszinteség igazolására szolgáljon, hogy mikor e valomásba kezdtem, felolvasásom szövegezésével már készen voltam. Ekkor merült fel lelkemben a kétség, vajjon meg fogja-e érdemelni munkám azt, hogy meghallgattassék? Nem lesz-e e diszes gyülekezetre nézve elvesztett idő az a néhány perc, melyet előadásom betölteni hivatott? Mert, ha az újság szempontjából mérlegelem dolgozatomat: ujat bizony nem adok; erre nem is törekedtem; sőt beösmérem, az volna legtöbb óhajtam, hogy a mélyen tisztelt értekezlet gondolatimat, mint régóta ösmert eszméket, másként fel sem fogható igazságokat tegye a magáévá. Tetszetős külalak sem élesíti dolgozatomat, magam látom, hogy az arányos részekre taglalt egységességtől távol áll. Méltán érhet az a szemrehányás is, hogy sokkal többet beszélek másról, mint a mit címül adtam. Sőt a kritikának még sok lehető ellenvetését is jóelőre indokoltnak kell elösmernem.

Igy állván a dolog, méltán kérdezheti bárki, hogy gyarlóságaim tudatában honnan veszem a bátorságot a szólásra? Megmondom azt is. Abból a tudatból, hogy

a mit itt előadok, az e tárgyban legjobb meggyőződésem, melynek nyilvánításával a lelkipásztori eljárásnak egy, sokak által talán lényegtelennek tartott, meggyőződésem szerint nagyon fontos kérdését óhajtom tisztázni. Olyan kérdést, a melyre eddig sokan ellentétes feleleteket adtak, de a melyre bizonyára csak egy helyes felelet adható. Hogy ez a helyes felelet egyházunk kebelében, a hívek lelki világában kialakuljon s ez a kialakult felfogás egyházunk törvénykönyvében is érvényre jusson: e cél felé óhajtok én egy lépést tenni. Nagy lépést, bizonyára; mert ha a mélyen tisztelt értekezlet álláspontomat helyesnek ítélvén, a magáéva teszi: ez az állásfoglalás kétségtelenül nagy befolyással lesz az általam előterjesztendő javaslat megvalósítására. Mert ily nagy jelentőségűnek tartom értekezletünk támogatását: éppen azért óhajtom azt tárgyamnak megnyerni; de egyszersmind ezért érzem szükségét annak is, hogy magamat és előadásomat a tudomány és tapasztalat itt jelenlévő tisztos képviselőinek még meg nem érdemelt jóindulatába ajánljam.

* * *

A beteg hívek lelkigondozása alkalmával — nem tagadom — sok esetben fájdalmas érzést okozott nekem az a gondolat, miért nem lehet a lelkipásztor a testi betegségeknek is orvosa? Nem az Idvezítő Urunk által véghezvitt s tőle az apostolokra is átszármazott csudálatos gyógyítások hatalma lebegett előttem, mint ábrándkép. Ily hatalom igénylésére a mai ember hitben nagyon is szegény. Csak arra gondoltam, mily nagy segítségére volna a lelkipásztornak szellemi, erkölcsi munkájában az, ha a szükséges orvosi ösmeretekkel rendelkezvén, megmentésére siethetne a testi betegek, a nyomorultak ama népes osztályának, mely szegénysége miatt még a mai humánus korban is teljesen nélkülözni kénytelen a neki költséges orvosi tudományt, a melynek alkalmazása pedig gyakran éppen nem halálos betegségek végzetessé válását akadályozhatná meg. Fájdalom, a testi betegségek gyógyítására képzettséggel nem bíró lelkipásztor korlátolt működése e téren a jó tanács adással, némi anyagi segítség nyújtásával és az orvosnál esetleges közbenjárással ki van merítve.

Marad tehát a lelkipásztor számára a betegek lelkigondozása. Az e téren követendő eljárásra nézve megtaláljuk az utasítást Jakab apostolnál, ki levele 5-ik részében azt mondja: „Beteg-é valaki közöttetek? Hivassa az egyház presbytereit és imádkozzanak érte. És a hitből származott imádság megtartja a beteget és feleségeli őt az Ur; ha bünt cselekedett, meg fog az neki bocsátatni. Valljátok meg egymásnak bűneiteket, és imádkozzatok egymásért, hogy meggyógyíttassatok. Sokat tehet az igaznak buzgóságos könyörgése.“

Ez igék helyes értelmezése biztosan körvonalozza a lelkipásztornak a beteg hívek iránt tartozó köteletségét. Az apostol szavaiból következik ugyanis, hogy

1. A szenvedés, vagy mondjuk, testi betegség lelki orvossága: az imádkozás. Nem a kiszabott és gépiesen lemorzsoltt, hanem a hitből származó, szívből fakadó imádság, mely mint gyógyító balzsam, a szenvedéstől elgyötört lelket csüggedt állapotából kiragadja, felüdíti; a bünt megbocsátó isteni kegyelem reménységével édes nyugalmat áraszt a beteg keblében. Csuda-é, ha a hittel eltölt lélek békessége csillapítólag hat a testi fájdalmakra is; ha a hit ereje kiárad az elgyengült tagokba s a büntudat terhétől buzgó imádság által megkönnyebbült, megtisztult élet könnyebben hordozza a testi fájdalmak éles nyilait? Ha az imádságnak ez a

testi fájdalmat oszlató hatása csuda: alázatos szívvvel teszek róla bizonyosságot, hogy én e csudát nem egyszer tapasztaltam.

2. Az apostol szavaiból következik továbbá, hogy nemcsak a szenvedő imádsága önmagáért, hanem a hívők imádsága szenvedő embertársukért is kedves az Ur előtt. A miből nyilvánvaló, hogy az apostol utasítását követi a lelkipásztor mindannyiszor, valahányszor a beteg jobbulásáért fohászokodik, akár a szenvedő ágyánál jelenlévő résztvevőkkel, — mikor t. i. a beteg maga már imádkozni nem képes — akár a templomban, istenisztelet alkalmával, a hívek seregével.

3. De kétségtelen, hogy a betegek gyóntatása úgy, a mint az a római egyházban szokás, az apostol szavaira nem alapítható. „Valljátok meg egymásnak bűneiteket“ — éppen nem azt teszi, hogy: sugjátok a pap fülébe, kinek hatalma van megbocsátani azokat Isten nevében. A bűnvallásra felhív az apostol s az a „más“, ki előit bűneinket feltárjuk, lehet a lelkipásztor — ez természetes. Hogy a beteg ki ne tárhassa lelkét éppen lelkipásztora előtt, ezt józan észszel megtiltani nem lehet. De ha ezt a bűnvallást azzal a hiedelemmel, sőt igénnyel teszi, hogy papja őt feloldozza bűneinek következménye, Isten bünt büntető ítélete alól: csalódik és hite irasellenes. A pap pedig, ki Isten bünt megbocsátó jogát vakmerően magának veszi, a tévhit és csalódás eszközlője lesz. „Valljátok meg egymásnak bűneiteket és imádkozzatok egymásért.“ Bűneit megvallhatja lelkészének a beteg, de azoknak bocsátatát imádságban csupán Istentől kérje s ne a lelkész-től várja.

Bűnvallomást én is hallottam halálos beteg ajkáról; önként mondta, ő kért engem, hogy hadd tarhassa fel előttem élete nagy tévedését. Azt mondta: tudom, hogy a tiszteletes ur nem gyóntat, de nekem könnyebb-ségemre lesz, ha elmondom, a mi a lelkemet nyomja. S a mily lázas sietséggel áradt ajkáról a vallomás, épp oly mohó vágygyal szívtá magába a szerencsétlen az Isten véghetetlen irgalmáról, bünt megbocsátó édes atyai kegyelméről szóló vigasztalásomat. De ha én ez embernek akkor: azt mondom „feloldozlak téged a te bűneidből,“ tudom, hogy megcsaltam volna őt s én árulást követtem volna el az én Idvezítőm szent vallása ellen.

4. Az apostol szavaiból idézésekor kihagytam egy tételt, a 14-ik vers utolsó mondatát, mely arra hívja fel az egyház presbytereit, hogy imádkozván, kenjék meg olajjal a beteget az Urnak nevében. Úgy látszik, mintha az apostol utasítása némi alapot adna a római egyház utolsó sákramentumához. De csak látszik. Ha tudjuk azt, hogy az olajat az apostol korában éppen nem symbolikus (vallásos) célzattal, hanem valószínűleg testi gyógyszerként használták, mint használjuk pl. ma is az égés-okozta sebekre; ha tudjuk azt, hogy ama korban és viszonyok közt az olaj sokkal általánosabb gyógyszer volt, mint lehet ma, a mikor az orvosi tudomány a különféle betegségek ellen számtalan speciális szerrel rendelkezik: akkor tisztában lehetünk vele hogy betegek lelki gondozásánál ez eredetileg testi gyógyszernek jelentőségét — legkevésbé sakra jelentőségét — nem tulajdoníthatunk.

Ekképpen az apostol utasítása szerint a beteg hívek lelkigondozása áll a) imádkozásból, melyet a beteggel, vagy annak környezetével a háznál, vagy a gyülekezettel a templomban végez a lelkész és b) a betegnek Isten igéjével való vigasztalásból, mely egyfelől az imádkozásnak természetes kiegészítő része, másfelől az esetleges bűnvallomásra egyedül méltó felelet.

Az öskeresztyén egyházban a betegek lelkigondozása bizonyára az apostol ezen utasítása szerint történt. Egyáltalában, tárgyukra vonatkozólag az újtestamentom egyetlen más iratában sem találunk ehhez hasonló utasítást.

De az apostol elveit látjuk megvalósítva a nagy reformátor, Kálvin eljárásában és reformált egyházunk legnevezetesebb hitvallásában és a helvét hitvallástételben. Révész Imre „Kálvin élete“ című művében olvassuk Vergerio olasz gróf bizonyágtételét a Genfben Kálvin idejében tapasztaltokról. Annak megemlézése után, hogy a halottak minden szertatás, minden fényűzés és minden harangszó nélkül temették el Kálvin városában, ridegnek látszó eljárásnak mintegy enyhítésül, vagy ellentétül azt mondja: „a betegeket azonban annyival szorgalmasabban látogatják és vigasztalják a lelkipásztorok a szentírásnak bátorító szavaival, buzgó könyörgéssel és az isteni kegyelem erejével.“

A helvét hitvallás a XXV-ik részben idevonatkozólag ezt mondja: „(2. §) Minthogy pedig soha nincsenek az emberek keményebb kísértetekre kitétetve, mint mikor erőtlenségek által próbáltatnak, vagy betegeskednek, mind testi, mind lelki nyavalyák alatt elesügedve lévén, soha nem illik bizonyára az egyházi szolgáltnak szorgalmasabban vigyázni a magok nyájának idvességére, mint az ilyen nyavalyákban és erőtlenségekben. (3. §.) Meglátogassák azért idején a betegeket, hivatassanak egyszersmind idején a betegek által, ha t. i. a dolog úgy kívánja; vigasztalják pedig akkoron azokat és az igaz hitben erősítsék; bátorítsák továbbá a sátánnak sugallási ellen; ismét: a betegnek házában is könyörgést tegyenek és ha szükséges, könyörögjenek a betegnek megtartásáért a közönséges gyülekezetben is és gondot viseljenek arra, hogy e világból boldogul muljék ki.“

Nemde teljesen az apostol szelleme hatja át e sorokat?

Lássuk már most a mi magyar reformált egyházunk egynehány hitvallásának és zsinatának vonatkozó tételét.

Az 1562-iki debreceni hitvallásban olvassuk: „a betegeket meglátogatjuk, vigasztaljuk, oktatjuk.“

Az 1566. évi gönci zsinat XVI. szakasza szerint: „a beteg hívek vigasztalására meghívott lelkipásztorok szolgálatukat meg ne tagadják.“

Az 1576. évi hercegszöllősi zsinat így nyilatkozik: „(45. art.) Minthogy a beteg ember körül a sátán igen forgolódik, hogy mivel őtet kétségbe ejthesse az Istennek irgalmassága felől és bűnének bocsánata felől: ez okért minden tanítótul megkívánjuk ezt, hogy mikor a beteg ember a vigasztalást kívánja és őket hivatja, elmenjenek és az Isten igéjének orvosságával gyógyítsák az ő lelküket, erősítsék és bátorítsák őket az ördögnek kísérteti ellen, hogy kétségbe ne essenek és a sátánnak prédái ne legyenek, hanem nagy bátoran és vigan muljanak ki e világból.“

A Pestmegyei kánonok 45. és 47-ik, a Recesféle kánonok 51-ik, Pathai István kánonainak 54-ik, és a Barsmegyei kánonok 30-ik artikulusa ugyanilyen értelemben szól a beteg hívek lelkigondozásáról.

A Geleji Katona LXXV-ik kánona hasonló szellemben utasít, de már böleselkedik és dogmatizál: „Az egyházak lelkipásztorainak kiváló kötelességei közt nem utolsó meglátogatni és vigasztalni a betegeket és halálra ítélteteket, kiváltképpen a helybeli hitsorsosokat; a mit hogy felkérés és hivatás esetében teljesítsenek,

mind az Isten iránti tisztelet, mind a felebaráti szeretet megkívánja, mind maga a lelkiösmeret sürgeti, mert jóllehet minden ember üdvössége Isten kegyelembeli elválasztásától s elővégzésétől függ: mindazáltal az annak elnyerésére Istentől rendelt eszközöket elhanyagolni legkevésbé sem szabad. Valakik azért kötelességöknek bár csak e részét is elmulasztják, méltók a nyilvános megdorgálásra.“

Végül legujabban az 1881-ben és 1891-ben megnyílt országos zsinatok is kodifikálták a lelki pásztorok a beteg hívek iránt való kötelességét. A 81-iki zsinat a javaslat idevonatkozó pontját csekély módosítással elfogadván, kimondja 114-ik §-ban, hogy a lelkipásztorok felkérés és felhívás esetében tartoznak „meglátogatni és vigasztalni úgy a magán, mint közkórházban lévő betegeket, foglyokat és a törvény által halálra ítélteteket. Ezen tisztökben eljárásukat az érvényben álló ágendában foglalt utasítások határozzák meg.“

A legutóbbi zsinaton e szakasz szövegezése hosszabb vitára adott alkalmat és sajátságos, hogy egyházi részről szó esett még arról is, hogy a lelkésznek a kórházi betegek látogatásáért ki fogja megfizetni fáradságok díját? A mire világi részről jött a válasz, hogy nem méltó dolog a lelkésznek ilyenmü szolgáltatást jutalmazást várni. Ugyancsak egyházi részről tételt az a megjegyzés, hogy bajos dolog felhívás nélkül a betegeket meglátogatni, mert igen sok betegre levőleg hat az, ha a lelkész megjelenik nála, mert azt hiszi — mint a közmondás tartja — hogy közeledik végórája.

Mindazáltal a zsinat a világi elnök meggyőző érvelése alapján úgy határozott — s ezzel módosult az előbbi zsinati törvénycikk — hogy a lelkészek kiváló kötelességei közé tartozik, hogy a hitsorsos betegeket magánlakásaikon felkérés eseteiben, — a hitsorsos foglyokat és halálra ítélteteket hivatalos felhívás folytán, — a magán és közkórházakban lévő betegeket pedig hivatalból látogassák és vigasztalják. Az érvényben álló ágendában foglalt utasításokra utalás történik itt is, jóllehet ily agenda létezését egyházi részről a zsinaton kétségbe vonták.

Ha az idézett vallástételekben és zsinati végzéseken foglaltakat összevetjük, azt látjuk, hogy míg a régebbi határozatokban s kivált ezek gyöngyében, a helvét hitvallásban a lelkigondozás lényege, mibenléte van részletesen előterjesztve s éppen ezért a szövegezés mélyebb tartalma és bibliai: addig az újabb zsinati végzések mellőzve a lelki gondozás mibenlétének bővebb részletezését, csupán a lelkész eljárás külső feltételeinek meghatározására szorítkoznak, hogy t. i. hova menjen a beteghez a lelkész felkérés esetén, hivatalból vagy hivatalos felhívásra. Innen van aztán, hogy a ma érvényben álló egyházi törvény 130 §-a igazi §. minden bibliai melegség nélkül való. Az érvényben álló, de tényleg nem létező agenda utasításaira való hivatkozás tökéletlensége pedig csak még kongóbbá teszi e szakasz ürességét.

* *

Most legyen szabad átmennem egy, a beteg hívek lelkigondozásával összekötött nagy fontosságú kérdésre, melyre a szentírás alapján szerkesztett hitvallásaink megadják ugyan a feletet, de a mely kérdés azért ma is — és ma tán inkább, mint bármikor — szükséges, hogy feltételessék, mert részint újabb törvényeink kétértelműsége, részint egyes helyi szokásoknak a gyöngékkal szemben parancsoló hatalma, részint

egyek lelkészeknek hitvallásunktól eltérő vélekedése, a lelkész részéről követendő eljárás oly különféleséget és ötletszerűséget teremtette meg a magyar reformált egyházunkban, hogy a létező állapot csakis egyházunk vallásos öntudatának rovására állhat fenn és tiszta evangéliumi hitelveinknek egyesek és tömegek lelkében fokozatos elhomályosodását eredményezheti. Ez a kérdés a betegek urvacsoráztatásának kérdése. Azaz reformált egyházunk hitelvei alapján szabad-e, és ha igen, mikor szabad, lehet, vagy kell a beteg hiveknek kiszolgáltatni az urvacsoráját.

Legújabbán a Debreceni Protestáns Lapban néhány cikk jelent meg e kérdéstről, melyet kiválóan időszzerűvé tesz az, hogy a küszöbön álló zsinatra készített törvénytervezet vonatkozó pontjában — a mint illetékes toll találóan jegyezte fel — „a kodifikáló stílisztika kinos vergődését” sajnálkozva csudálhatjuk. Úgy gondolom, mielőtt érdemleges feleletet adnék az általam feltett kérdésre, nem lesz érdektelen megismerkednünk hitvallásaink és kánonaink idevonatkozó nézeteivel.

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy a szentírás semmit sem tud az urvacsorájának a gyülekezeten kívül való kiszolgáltatásáról. Az Úr által szerzett utolsó vacsora történeti lefolyása — a mint azt megírták az evangéliumok és Pál apostol — teljesen igazolja az öskeresztyén egyház ama gyakorlatát, mely szerint az Úr halálára emlékeztető szent jegyek kizárólag a gyülekezeti istentisztelet alkalmával, az istentisztelet helyén szolgáltattak ki.

Az öskeresztyén egyház ezen gyakorlatát állította vissza Kálvin úgy az urvacsorája, mint a keresztség kiszolgáltatására nézve; mert „szigorú kálvinizmus szerint az urvacsorája kiszolgáltatásának helye egyedül a templom s magánházaknál csak az esetben engedték az meg, ha ott egy több, vagy kevesebb tagokból álló kis gyülekezet alakul, a midőn az egész szertartásnak a megszabott módon kell itt is lefolynia éppen úgy, mint a templomban.” Ugyanígy Kálvin idejében „a keresztség is mindenkor templomban s az egész gyülekezet jelenlétében szolgáltattatik ki.” A mi pedig a betegekkel illeti, Kálvin idejében Genfben „az urvacsoráját betegek házaiban kiszolgáltatni nem szokták.” (Révész, i. m. 316 és 224. l.)

A helvét hitvallás az urvacsora kiszolgáltatásának rendjét és módját az Úrnak legelső szerzéséhez és az apostolokéhoz szabja (XXXI. 13.) a betegek látogatásáról és vigasztalásáról szóló rész (XXV) végén pedig nyilván mondja, hogy „a pápások módja szerint való látogatást az ő utolsó kenetekkel együtt mi helyben nem hagyjuk, mert abban képtelenségek vannak és a szentírás helyben nem hagyja.”

A helvét hitvallás bevétele előtt szerkesztett debreceni hitvallás kimondja és megindokolja, hogy az urvacsorát mindig gyülekezetben kell kiszolgáltatni. De még látszik rajta a római egyház hatása, a mennyiben nem általában a betegek urvacsoráztatása, hanem csak a magános urvacsoráztatás ellen tiltakozik. „A betegeknek — úgymond — egybegyűjtve a házba két, vagy három hozzájuk tartozót, e gyülekezetben osztjuk azt ki, ha a betegek egészséges korukban meg nem vetették, ha erőtelenekek és nem méltatlanul, nem azon babonás véleménynyel veszik, hogy a jegyek vétele üdvözít.” Továbbá: „A betegekkel egyedül nem részesülünk, mivel az apostol azt kívánja, hogy a gyülekezetben vegyük az urvacsorát. Ha pedig ez szükséges lenne, midőn a még együgyű betegek és tehetetlenek is

hittel kívánják az urvacsorával való külső élést, másokat is hivatva, hogy gyülekezet alakuljon feladjuk azt.”

A mint látjuk, e hitvallás az urvacsora kiszolgáltatását főként alaki feltételtől, a mesterségesen alakított gyülekezet jelenlététől teszi függővé, pedig — mint látni fogjuk az urvacsora babonás felfogásának alapjául nem maga a házhoz vitel ténye szolgál (ha szintén egy embernek adjuk is fel a szent jegyeket,) hanem az urvacsorának a *beteg, vagy környezete tetszésétől függő időben* kiszolgáltatása (akkor is, ha a betegen kívül másoknak is adjuk a szentjegyeket) teremti meg a babonás hitet.

A gönci zsinat (1566) XVI-ik cikke szerint a lelkészek „az urvacsorát csak nyilvánosan szolgáltatásák ki.”

Az 1567. évi debreceni zsinat rövid hitvallása rendeli, hogy az urvacsorát „közönségesen kell kiosztani és venni a gyülekezetben.” Indokolja ez intézkedését szerzetési igékkel, a Cselekedetek könyvének és Pál apostolnak bizonyágtételével, ki „azt rendeli, hogy a választottak egybegyűljenek és az egybegyűlt embereknek osszák ki az urvacsorát: tehát magánosan venni nem lehet.” „Gonoszul cselekesznek tehát, a kik magánosan, közgyülekezeteken kívül egynek osztják ki és egy veszi azt, mint a misegyártó szamarak, az ördög söpredékei. Nem tagadjuk mi, hogy a beteg lakásán összejött gyülekezetben ki lehet osztani az urvacsorát... csak gyülekezet legyen, a számról és mennyiségről nincs mit vetelkedni.” (Ugyanaz a felfogás, mint fentebb.)

A nagyváradi zsinaton (1577) elfogadott Gönczi György-féle kisebb cikkek 23-ik szakasza szerint „a szentegyház törvényesen rendeli, hogy a sákramentumnak, urvacsorának és keresztségnek kiszolgáltatása és a házások összeeskütése nyilvános helyen, délelőtti órákon, tisztességesen és törvényesen történjék.”

A „Felsőmagyarországi cikkek” (1595) szerzője tiszta kálvini alapra áll, midőn a XII-ik cikkben kimondja, hogy „a sákramentumot csak közhelyen kell kiszolgáltatni, a gyülekezet jelenlétében, még pedig délelőtti időben, a mit nemcsak az urvacsoráról, hanem a keresztségről is értünk.” Mindazáltal a keresztség kiszolgáltatására nézve kivételt tesz szükség esetében.

A Pestmegyei kánonok 40-ik artikulusa a hercegszöllősi zsinat hasonló tartalmú szakaszát azzal egészíti ki, hogy az urvacsorát „a betegnek pedig egyedül adni tiltjuk, hanem, míg egészségök vagy, addig éljenek vele.”

Érdekesen nyilvánul a lutheránus felfogás a Rezes-féle kánonok 54-ik artikulusában: „ha az urvacsorájával beteg emberek akarnak élni, azt akarjuk, hogy nekik adassék, kiváltképpen pedig azoknak, a kik annakelőtte is gyakorta éltek vele.”

A Pathai 54-ik kánona éles szavakkal itéli el és tiltja meg az urvacsorának betegekhez vitelét (deportationem illam theatricam coenae dominicae . . . ad aegrotos . . . remittimus.)

A református öntudatnak és az alkalmazkodni akarásnak sajátos küzdelme tükröződik a Geleji Kátona-féle kánonokban. Az LIX-ik kánon kijelenti ugyan, hogy „az urvacsora kiszolgáltatásának törvényszerűen kell teljesítenie . . . még pedig a délelőtti órákban nyilvánosan, a teljes gyülekezetben, állva, az asztalról, a Krisztus rendelése szerint . . .” stb. továbbá a LX-ik kánon meghatározza ugyan az évenkénti hat urvacsorosztás idejét is, mindazáltal a LXI-ik kánon kivételnek ad helyet, midőn így rendelkezik: „Rendkívül azonban

a sinlödő vagy ágyhoz szegzett — kivált gyengébb hitű betegeknek az urvacsoráját — ha sürgetve kéri, magánlag is ki kell szolgáltatni, kivált oly helyeken, hol még a pápistaságnak némi maradványai vannak, vagy a hol igazhitűek a pápistákkal vegyesen laknak, csak hogy aztán ez rendes szokássá, vagy inkább visszaélésé ne váljék; s nem is csupán magoknak, hanem a háziak — s idején felszólított szomszédokból gyűjtött kis gyülekezetnek együtt kell azt adni; nem is a jócselekedetek üdvéremelő voltának előitéletével, mintha az a haldoklóknak valami feltétlenül szükséges utralalójok volna, hanem csupán az ő csüggedező hitűeknek a legsúlyosabb halálos fájdalmak és a sátán kíséreteivel való vétküzelemben megerősítése végett.

Valóban, sajnálatra méltó eszélyesség az, a mely hitelveinket kívánja áldozatul! Ime, e három szövegéből nyilván kitűnik, hogy a szövegezés éppen a pápistas hatásnak tesz engedelményt; a helyett, hogy főként a vegyes vallású helyeken lakó hitfeleink öntudatát erősítené nyakas kálvinista utasítással és az ilyen helyeken különben is sok küzdelemre hívott lelkipásztoroknak adna szilárd támpontot az elvi kérdésben megalkuvást nem ismerő törvényben: a helyett, mondom, tág teret nyit a pápistas visszaélésnek. Mert hiábavaló minden óvó és vigyázatra intő tanács, mihelyt azt mondja, hogy a sürgető kérésnek engedni kénytelen a lelkész; éppen a mit elkerülni akar a törvényhozó, abba esik bele a pápistas szokást utánzó beteg és környezete, t. i. a haldoklóknak feltétlenül szükséges utralalót lát az urvacsorájában. Mily eles az elentét e kánon veszedelmet rejtő bőbeszédűsége és a Pestmegyei kánon rövid, határozott kijelentése között: „tiltjuk a betegeknek adni, hanem míg egészségök vagyon, addig éljenek vele.”

Az 1881-iki zsinat előtt, 1875-ben kiadott kivonatos Gyűjtemény az imént említett kánonra hivatkozik, azzal a kétségtelenül helyes utasítással, hogy arra igyekezzenek a lelkész szoktatni a gyülekezetet, hogy a beteg akkor kívánjon élni a szent jegyekkel, midőn az urvacsorája a gyülekezetben különben is kiszolgáltattatik. Végül hozzáteszi a szerkesztő: „e mellett a gyakorlat is akként léptette életbe a kérdéses kánont, hogy az urvacsorája csak a közönséges kiszolgálás alkalmával szokott a beteghez levitni.”

Bár a kivonatos Gyűjtemény csak hat évvel előzte meg a debreceni zsinatot: a zsinati törvény vonatkozó §-a a betegek urvacsoráztatása kérdésében mégis tökéletlenebb szövegezést nyert a gyűjteményénél. Az 1881-iki törvény 101. §-a ugyanis nagyon alkalmas arra, hogy az ember így, vagy úgy magyarázza a tekintetben, hogy a betegeknek *bármikor*, vagy csupán a mikor annak ideje van, tehát a gyülekezeti urvacsoráztatás alkalmával szolgáltatassanak ki kívánatra a szent jegyek. Egy azonban mégis megállapítható belőle s ez az, hogy a betegek urvacsoráztatása mellett dönt.

De megdöbben az ember, ha tudomást szerez arról a fogalomzavarról, mely e zsinaton az urvacsoráztatás kérdésében uralkodott s melynek eredménye a 81-iki 101. §. a maga hitvallásellenes kétértelműségében.

A tiszta kálvini és hitvallásos álláspontot e zsinaton elsőnek Baksay Sándor képviselte. Ellene többen felszólaltak abban az értelemben, hogy a betegeknek bármikor kiszolgáltató az urvacsorája. Volt szónok, a ki vallást tett róla, hogy az urvacsora lényegét tekintve a Baksay álláspontja az egyedül helyes a ki tiltakozott a beteg tetszésétől függő időben urvacsoráztatás ellen; s ugyanez a zsinati atya mégis oda konkludál, hogy

„mi kénytelenek vagyunk ezt mondani, hogy mikor a betegek kívánják, el kell vinni hozzájuk az urvacsorát.” Nem úgy hangzik-e ez a kijelentés, mint ez a másik: tudom, mi a jó, mégis a rosszat követem? Arról nem is szólok, hogy egyik másik zsinati tag milyen helyi szokásoknak kívánta törvénybe iktatását. Csuda-e, ha a zsinat egyik tiszteletreméltó egyházi vezérferfia roszalásának adott kifejezést, hogy oly hosszasan vitáznak a kérdés felett. „S különösen csudálkozom azon — úgygymond — hogy ezt a lelkész urak teszik Mit mond majd a világ, ha erről értesülni fog? Bizonyára azt fogja mondani, hogy ezek még a legközönségesebb dolgokkal smésenek tisztában s azt sem tudják, hogy és kiknek kell az urvacsorát kiszolgáltatót. Igaza volt az ősz páspöknek. Csak a következtetésben tévedett. Ő ugyanis azt kívánta, hogy a zsinat vita nélkül fogadja el a szöveget, míg Baksay ugyanazon indokból, hogy ily kérdés fölött vitázni helytelen: a szóban forgó szakasz kihagyását kívánta. A megleckéztetett zsinat elfogadta a javasolt szöveget.

Szándékosan érintettem e nevezetes szakasz genezisést annyival inkább, mert tiz év múlva már azt látjuk, hogy a zsinat egy hang megjegyzés nélkül fogadta el ugyanazt a szöveget. Vajjon azért-e, mert a zsinati atyák visszaemlékeztek a tiz év előtti vitát kettévágó leckére?

S most imé új zsinat előtt állunk. Sok mindennel együtt a betegek urvacsoráztatásáról szóló rendelkezés is revízió alá került. A konvent illető előkészítő bizottságának előadója az eddigi szakaszt hitvallásos alapra igyekezett visszahelyezni, midőn igyszövegezett: „Ugy a keresztelésnek, mint az urvacsorájának kiszolgáltatása nyilvános templomi istentisztelet alkalmával a gyülekezet jelenlétében történhetik. Rendkívüli esetekben a lelkészi hivatalos helyiségben vagy magánháznál is lehet keresztelni; az urvacsorája azonban csak azon napokon, melyeken abban a gyülekezet is részesült, a betegek vagy hozzátartozók kérelmére vihető magánházhhoz s osztható ki ott. Más alkalommal, ha haldoklók részére urvacsorát kérnek, a lelkész tartozik a beteghez lemenni, ott úgy a szenvedőt, mint szerelmeseiket vigasztalni, velök együtt imádkozni, meggyőzni egy a beteget, mint hozzátartozóit arról, hogy az urvacsorája nem utolsó kenet s egyházunk hitelveivel ellenkező felfogást tanúsít az, ki annak ex opere operato határt tulajdonít.”

Az előadói szövegezés azonban — úgy látszik — nem talált kedvességet a bizottság szemei előtt s így került napvilágra a tervezetben a §§-ok ama szörnyesülte, mely a „Debr. Prot. Lap” 1903. 10-ik számában erős, de megérdemlett kritikában részesül. Ismétlésbe bocsátkozni nem akarok. De minden érdeklődő becses figyelmébe ajánlom a jelzett cikket.

* * *

Miben álljon hát a beteg hivek lelki gondozása? Illetőleg az urvacsorának betegek részére kiszolgáltatása a beteg hivek lelki gondozása keretébe tartozik-e?

A kivonatos Gyűjtemény szerkesztője annak a nézetnek ad kifejezést, hogy „az urvacsorájának a betegek részére való kiszolgáltatása inkább a lelkipásztori gondviselésből folyó, mint kánonszerű kötelesség.”

Szerintem ez a felfogás volt alapja a múltban, ez a kiindulási pontja a jelenben is e kérdésben minden tévedésnek és hitvallásellenes eljárásnak. Az urvacsora kiszolgáltatása a lelkésznek, mint lyurgusnak, a meghatározott napokon igenis kánonszerű kötelessége; mint ilyen kötelesség, a lelkipásztori gondozással és éppen a

beteg hitek gondozásával összekötetésbe semmiképpen nem hozható. A beteg hitek lelki gondozása nem állhat egyébből, mint a melyeket fentebb az apostol utasításából kifejtettem. Ugyanazért törvénykönyvünkben is teljesen el kell különíteni a lelkipásztornak az urvacsona kiosztására nézve adandó utasítást a betegek lelki gondozására vonatkozó utasítástól. A hiba az volt eddig is, hogy e kettő összevegyített.

Kiknek, mikor és hol adandó tehát az urvacsonra? Bibliái és hitvallásos alapon: a gyülekezet hitvallást tett tagjainak, nyilvános istenítisztelet alkalmával az istenítisztelet helyén. Hogy mely időközökben tartassék urvacsonraosztás, annak meghatározása mindenkor az egyház egyetemének joga volt. Volt idő és egyház, hol minden vasárnap, ismét, hol minden hónap első vasárnapján, vagy bizonyos meghatározott ünnepnapokon osztottak urvacsonrát. Kálvin idejében Genfben végre is évenként négy ízben tartottak urvacsonraosztás, u. m. karácsonyban, husvétban, pünköstben és szeptember első vasárnapján. (Ideje volna elvégre nálunk is törvényben fixirozni a 3 nem nagy ünnepi urvacsonraosztás idejét.)

Az öskeresztyén egyházban a betegek is, kik részt venni kívántak az urvacsonrájában, elvitették magokat az istenítisztelet helyére s a nagy reformátorról, Kálvinnól tudjuk, hogy végső urvacsonráját halála előtti husvét napján vette fel a templomban, hova az akkor már nagy beteg, széken vitette fel magát.

Kétségtelen, hogy manapság is akadhatnak bármikor és bárhol olyan egyháztagnak kik óhajtanának az urvacsonrájával élni, mikor annak ideje van, de testi gyengeségük miatt (nem kell ahhoz haldoklóknak lenni!) nem mehetnek fel a templomba. Mit tegyünk az ilyenekkel? Mert ma már a járni nem tudó betegeket nem szokták templomba vinni. Én a magam részéről nem is kívánom, hogy vigyék. Az ilyeneket pedig az urvacsonraosztás napján a szent jegyeiktől kívánságuk ellenére eltiltani, elzárni nem tartanám méltányosnak. Éppen azért, a ki vágyakozik felmenni az Ur színe elé s lelkét elkészítvén, óhajt megjeleni a hitek gyülekezetében az Ur asztalánál s a kit csupán rajta kívül eső ok gátol abban, hogy a gyülekezetben testileg jelen legyen: azt a hívőt, ha egyedül veszi is a szent jegyeket házában vagy betegágyában, ugyanabból a kenyérből és borból, melyből a gyülekezet részesült, azt a hívőt én úgy tekintem, mint a ki a gyülekezettel együtt, tehát nem pápistás módon és indokból „magánlag“ urvacsonrázott. Kiszolgáltatódnak tartom annakokáért az urvacsonráját az nap, mikor abban a templomi gyülekezet részesült, az istenítisztelet helyén kívül mindazoknak a hitvallást tett egyháztagnak, kiket gyengeségük ágyhoz vagy szobához köt és a szent jegyek vételére vonatkozó óhajtasukat a bűnbánati hét folyama alatt a lelkész tudomására hozzák. A lelkésznek azonban minden esetben előzetes meggyőződést kell szereznie arról, nincs-e a beteg részéről a jegyek felvételének oly akadálya, minő pl. az öntudat hiánya, vagy a betegség oly neme, mely a jegyek felvételére képtelenné teszi a beteget.

Amde a templomi urvacsonráztatás napján kívül, tehát bármikor, ha kívánják: semmiképpen nem szolgáltatható ki az urvacsonrája. Legalább bibliái és hitvallásos alapon álló, tehát öntudatos református keresztyén felfogás szerint.

Tudom, hogy a megrögzött szokással nehéz felvenni a harcot. Tudom, hogy egyik-másik lelkésztársam könnyebbnek, vagy mondjuk: eszélyesebbnek gondolja

alkalmazkodni a helyi szokáshoz ott, a hol elődjei a cura pastoralis illetén gyakorlása szempontjából és a római egyház hatása alatt derűre borúra vitték a viaticumot a haldokló betegeknek. Bizonyára ez a szempont vezette a két legutóbbi zsinat törvényhozóit is. Ugy lát-szik, a tartandó zsinat is ez irányban van praeparálva, hiszen a tervezet világosan utasít a helyi szokás figyelembevételére.

Én nem habozom kimondani, hogy nekem, mint nagyon vegyes felekezeti hely lelkészének, sokkal nagyobb gyötrelmet okozott a református öntudat ama hiányának és egyes egyháztagnak merőben pápistás gondolkodásának tapasztalása (a mely öntudat-hiányból és pápistás gondolkodásból a betegek bármikor való urvacsonráztatásának gyakorlata kisarjadzott), mint az ezen visszaéléssel szemben felvett harc és folytatott kitartó küzdelem. Nagy küzdelem, mondhatom, mert átéltem, aránylag rövid idő alatt. De e rövid idő alatt szerzett bőséges tapasztalat kivétel nélkül mind csak arról győzött meg, hogy a renden kívül való időben urvacsonrát sürgető beteg, vagy még többször a környezet oly formális aktusnak tartotta a szent jegyek feladását, mely nélkül a betegnek nem szabad meghalnia. Magyarul mondva: tisztán pápistás jelentőséggel ruházták fel e sákramentomot.

Sok esetet tudnék felhozni, a melyek élénk világitásban mutatják be hiteink megtévedt gondolkodását. A melyek bizonyítják pl. hogy a betegnek esze-ágában sem volt urvacsonrát kérni, hanem a környezet határozta el, hogy „itt az ideje kihozatni az urvacsonrát.“ Vagy, mikor a beteg az urvacsonrája és egy félliter pálinka közül az utóbbit választotta. Az sem utolsó meglepetés volt számomra, mikor egy élete teljes erejében levő özvegy asszony (tehát nem beteg) kijelentette, hogy ő nem jár templomba, mert nem ér rá; majd ha beteg lesz, ugys kihozatja az urvacsonrát. Vagy, mikor azzal az indokolással kérték a beteg hozzátartozói az urvacsonrát: tessék feladni neki, hátha így meg tudna halni. Holott, mint meggyőződtem róla, a betegnek egyáltalán nem volt szándéka meghalni akarni. Megtörtént, hogy bűnbánati héten beteget látogatván, magam megkérdeztem tőle, nem óhajta-e, hogy elhozzam a szent jegyeket? azt felelte méltatlankodva: hiszen nem vagyok még tán olyan beteg, hogy szükségem volna rá?! És a jó ég tudja, a tévhitnek hány meg hány fészkeré találtam kisedet gyülekezetemben.

Tárgyamhoz tartoznék talán, hogy részletesen előadjam, mint küzdöttem a „helyi szokás“ ellen. De nagyon is visszaélnék mélyen tisztelt hallgatóim szives türelmével. Röviden jelzem csupán, hogy szószéki tanítás, de még sokkal inkább a betegek lelki gondozásának az apostol utasítása értelmében való betöltésével és türelemmel hordozott sok-sok keserűség árán ma, református lelkészi öntudatom sérelme nélkül végzem lelkészi teendőimet.

A beteg hitek lelki gondozását pedig úgy igyekszem végezni, hogy egy beteget sem hagyok vigasztalás és megnyugtató nélkül, a ki látni kíván. A hol tehetem és alkalmam van, a testi betegség gyógyítására nézve is közbenjárók; a melyik betegnek ragaszkodását észreveszem — pedig melyik nem vágyik a vigasztalásra? — ahhoz többször is elmegyek; ha imádkozni óhajt, vele imádkozom, nem az érvényben álló agendában foglalt utasítás szerint, hanem úgy, a hogy szívemből jön; ha a beteg öntudatlan, a háznépet gyűjtöm magam köré imádkozásra. De hát, én Istenem! nem így tesz-e minden lelkésztársam? Én azt gondolom,

hogy a betegek lelki gondozása módjának sokkal inkább a lelkipásztor szívébe kell beírva lennie, mint a törvénykönyv §§ aiba.

Csak az a nagy baj, hogy a mi viszonyaink között a cura pastoralis ez az ága teljességgel betölthetetlen a nagy gyülekezetekben, hol egy lelkész vállaira 8—10 ezer, vagy annál is több lélek gondozása nehezebb. És a nagy egyházak felosztásának ez is egyik sürgető indoka kell, hogy legyen. Azt tartom, hogy, ha azt akarjuk, hogy a lelkész hivatásának minden irányban megfelelhessen, 3—4 ezer léleknél többnek gondjával nem szabad megterhelnünk. Sőt ez is sok; de mondjuk: ez legyen a maximum. Akkor aztán nem fog akadni lelkész, a ki — mint valaki a 81-iki zsinaton — éppen azt tartsa kivihetetlennek, hogy a betegek az urvacSORAOSZTÁS napján részesítenek az urvacSORÁBAN.

És, ha a lelkész minden beteg hívével betölti csak azt, a mit az apostol kíván: akkor talán nem találta olyan lelkész sem, a ki azzal merje indokolni betegének bármikor való urvacSORÁZTATÁSÁT, hogy „csak nem tagadhatom meg egy haldoklónak utolsó kívánságát?” Mert akkor oda fogja nevelni gyülekezetét, hogy a haldoklónak ne halála órájában jusson eszébe kívánni az urvacSORÁJÁT. Nagy ég! mit tesz az én kedves kollegám akkor, ha a haldokló azt kívánja tőle, hogy írja fölé keresztet tétessen és lelke üdvösségéért misét mondjon; vagy alapítványt tesz az egyháznál, melynek kamataiból halottak estéjén sirját kivilágíttatni rendeli? Meg tudja-e tagadni haldokló hiva utolsó kívánságát? Pedig higgye meg, ha ezeket kívánná az a beteg, nem kívánna többet és egyházunk elveivel ellenkezőbbet, mint mikor — hogy nyugodtan balhasson meg — urvacSORÁT kíván, vagy kívánnak neki. Sőt még annyit sem kívánna. Én ugyanis voltam olyan furesa nép között, a hol a református templomon kereszt a jelvény, de az urvacSORÁJÁT a templomon kívül senki sem viszik el „bármikor.” Az is igaz, hogy ott a gyülekezetnek sokkal nagyobb számléka keresi fel egy-egy izben az uracSORÁJÁT, mint nálunk szokás, a hol csillag vagy kakas ragyog ugyan a templomokon, de az urvacSORÁJÁT haldoklók szentségének bérmaJák.

* * *

Mindazonáltal számot vetve azzal a tapasztalati igazsággal, hogy az emberi szellem, különösen a tömegszellem valamely megszokott intézménnyel — legyen az bármily helytelen — egy csapásra szakítani igen sok esetben nem képes: én senkinek eljárására vagy egyéni meggyőződésére erőszakkal hatni nem akarok. Csupán arra kérem ilő tisztelettel a tartandó zsinat leendő atyáit, ne kényszerítsék az evangéliumi alapon álló lelkészeket arra, hogy hitvallásos meggyőződésüket a törvény §-ának ellenére követni, tehát azzal szemben is megvédeni kénytelenítenek. Azaz, hogy ne a helyi szokások védelmét, hanem az evangéliumon alapuló hitvallásos igazságot iktassák törvénybe. Különben is egyházi törvénykönyvünk önmagával jön ellenkezésbe, mikor egyfelől kimondja (9 §), hogy az egyház hitvallási alapjait egészen érintetlenül hagyja: mégis hitvallásellenes gyakorlatot szentesít.

Az elmondottak záradékaul bátor vagyok indítványozni, mondja ki a mélyen tisztelt értekezlet, hogy a megújítandó egyházi törvénykönyvnek a betegek lelki gondozására (Tervezet 86. §. B. c.) és a sákramentomok kiszolgáltatására (Tervezet 86. §. A. b. 2-ik és 3-ik bekezdés) vonatkozó intézkedéseit bibliai és hitvallásos alapon óhajtja szövegeztetni.

Én a magam részéről így szövegezném a kérdéses pontokat: „(Tervezet 86. §. B. c. helyett.) A lelkésznek a lelkipásztori gondozásból folyó kötelessége, hogy a beteg híveket magán-lakásaikon és a kórházakban meglátogassa, őket Isten igéjével erősítse és vigasztalja, velök vagy a hozzájuk tartozókkal és kifejezett óhajtásra érettek a gyülekezeti istentisztelet alkalmával imádkozzék; valamint, hogy a hitsorsos foglyokat és halálra ítélteteket hivatalos felhívásra meglátogassa, őket a megtérő bűnöst felemelő isteni kegyelem igéreteivel vigasztalja.”

„(Tervezet 86. §. A. b. 2-ik és 3-ik bekezdés helyett pedig) Ugy a keresztségnek, mint az urvacSORÁJÁNAK kiszolgáltatása nyilvános templomi istentisztelet alkalmával, a gyülekezet jelenlétében történik. Rendkívüli esetekben a lelkész hivatalos helyiségben, vagy magán háznál is keresztelhet a lelkész; valamint az urvacSORAI szent jegyeket a templomi urvacSORAOSZTÁS meghatározott napjain mindazon hitvallást tett egyháztagnak, kik az urvacSORÁJÁVAL élni kívánnak, de testi gyengeségük miatt az Úr házában meg nem jelenhetnek, mindazáltal az urvacSORA felvételéhez szükséges lelki-testi képességgel bírnak: tartózkodásuk helyén kiszolgáltatathatja.”

TANÜGY.

A magyar református tanítószolgálat feladatai.

Ha végig gondolok az emberiség művelődésének történetén a művelődés alacsonyabb vagy magasabb fokát biztosan meg tudom határozni, ha rendelkezésemre állanak azok az adatok, a melyek tájékoztatnak a felől, hogy mely társadalmi réteg gyermekei iskoláztatnak, mily mértékben látogatják az iskolát, mi a tanítás anyaga, s milyen helyet foglal el a nevelést végző egyén a társadalomban. Mert az kétségteljes tény, hogy mindenik kornak a társadalmában abban a mértékben méltányolja a neki bizonyos szolgálatokat teljesítő egyéneket, a milyen fontosságot tulajdonít az általa végzett munkának. Az ókor szolgai szerepre kárhoztatott nevelője, vagy a középkor „tudós professora,” ki az egyetemeken is hajlong tanítványai előtt, hü képet ad arról, hogy ama korok felfogásában a nevelés nem szerepelt olyan követelmény gyanánt, mely az illető nemzetnek politikai és gazdasági életében első rangú fontossággal bír. Az egyház nem törődött vele, miután még Szent Ágostonnak a közép korban is uralkodó nézete szerint „a tudatlanság az ábaitanya.” Ebben igazsága volt Szent Ágostonnak, valamint a középkori keresztyén egyháznak is, a hiba csak az volt, hogy azzal nem számolt, hogy a tudatlan ember tényleg elhiszi ugyan vakon, a mit neki papja mond, de azt már nem gondolták meg, hogy vajjon Isten előtt a tudatlanság alapján felépülő hit bír-e nagyobb értékkel, vagy az okoskodni és gondolkozni tudó embernek okokon alapuló meggyőződése?

Az idők azonban változtak. Még a XII. századig csak hatalmas feudális urak álltak szemben a teljesen jogtalan s műveletlen pórral, a ki azt sem tudta, hogy az embernek vele született jogai is vannak. De a XIII. század óta feltűnt egy új elem, melynek gyarapodása napjainkig tart, s ezután is tartani fog: ez a polgári elem. Iparos, kereskedő nép, melyet becsületos munkája gazdaggá tett. A vagyonnal növekszik tekintélye,

ezzel együtt szükségét érzi annak is, hogy a tudásnak eddig előtte elzárt sorompói megnyiljanak, iskolákat alapít magának, s a nevelésügy terén hatalmas mozgalom kiinduló pontját képezik a városi iskolák.

A reformáció tulajdonképpen ennek a polgári elemnek szükségletét is kielégíti azzal az elvével, hogy a népnevelést általánossá teszi. Észméinek terjedésére is nagy befolyással volt iskoláinak szelleme.

Ekkor tünt fel a társadalomban a mai szerepet betöltő tanító. Az a tanító, mely embert, polgárt nevel a nép gyermekeiből, a kik még ekkor, a reformáció századában nem birtak joggal, de már érezték, hogy a tudásból merítés joga mellett nekik emberi jogaik is vannak.

Megindul a jogszerzésért folytatott küzdelem, melynek végeredménye az, hogy a XIX. század közepén már minden művelt európai állam jobbágyai kivívták jogaikat: a szabad haza joggal bíró polgárai lettek.

A tanító társadalmi sulya is változott e nagy küzdelemben. Míg a középkor tanítója nemes urfiakat, előkelő családok gyermekeit, vagy csupán leendő egyházi hivatalnokokat nevelt, addig a reformáció kora óta működő protestáns tanítónak napról-napra kidomborodó jellemvonása, hogy polgárt nevel a hazának, egyházához s hitéhez ragaszkodó tagot felekezetének, de e mellett ellátja őket a gyakorlati élethez szükséges ismeretekkel is.

A tanító társadalmi sulya te át ebből kifolyólag abban a mértékben növekedett, a milyen mértékben növekedett és jogokat nyert az a társadalmi osztály, melynek nevelését feladatául tűzte ki. Míg az előző századok tanítója a nemzet minden rétegére kiható nevelést nem végzett, mert nem is állott rendelkezésére a nevelendő anyag úgy a mint ma, addig a mai kor tanítója az egész társadalom minden rétegét átható nevelői hivatást teljesít.

Ez dióhéjban a magyar tanítóság társadalmi sulyának története!

A magyar társadalom immár tudatára ébredt annak a nagy missiónak, melyet a tanító végez, a mely nemcsak tudományt terjeszt, de nevelői munkájának hatása a politikai s gazdasági élet minden ágán észrevehető. Ennek az eredménye az, hogy immár 28,000 harciosa van a magyar népnevelés ügyének, tehát már számszerűleg is oly nagy testület, melynek szavát s óhajait és törekvéseit figyelemmel kísérni kötelességünk.

Halad a tanítóság a társadalmi suly és megbecsülés tekintetében is, ez a haladás külsőleg is kifejezést nyert abban a fizetési törvényjavaslatban, melyet a Miniszter beterjesztett, s melynek törvénynyé válása a közel jövőben befejezett tényné válik.

Mikor a magyar tanítóság társadalmi sulyáról szölk, nem mellőzhetem el a mi specialis felekezeti testületünk társadalmi sulyának a kiemelését sem.

A társadalmi suly a mi felekezeti tanítóságunknál is megvan, illő is, hogy a magyar református ember a falujában papját s tanítóját, mint az ő lelki vezéreit tartsa első embereknek. De másként áll a dolog, ha a református tanítóságnak az egyetemes magyar tanítóság kebelében elfoglalt állását és sulyát tekinteni. Számszerűleg elég nagy számmal szerepel a református tanítóság is.

Az újabb idők fejleményei azonban azt mutatják, hogy mindenféle tanügyi mozgalom élén az állam áll, és míg voltak korszakok, a mikor még a református iskolák tanrendszer tekintetében is mintakul szolgáltak,

az újabb korban nemcsak a mi felekezetünknek, hanem más felekezeteknek a tanrendszere és specialis felekezeti jellemvonása sem fedezhető fel azon állami sablon szerint alakult intézetekben, melyeknek egy igen értékes közös vonása van a mi református népiskolánkkal: a magyar nemzeti szempont kidomborítása.

Ki merné azonban tagadni, hogy nekünk a magyar nemzeti szempont mellett külön felekezeti szempontokat és érdekeket is figyelembe kell venni, mert különben semmi értelme nincs a felekezeti pénzen nagy áldozatokkal tartott felekezeti iskoláinknak. S nagyon csalódnánk, ha azt hinnők, hogy a vallástanításnak református szellemű vezetése már kimerítette a felekezeti jelleg kidomborítását. Első pillanatra kicsinyesnek látszó intézkedésekbe is lehet felekezeti szellemet önteni, melyek együtt valódi református iskolává teszik a református iskolát.

Ezért nem tudom helyeselni azt a református tanügyi politikát, melyet az utóbbi időben követünk, midőn mindent az államtól várunk, és semmiféle tanügyi kezdeményezés tőlünk ki nem indul. S hogy ez így van, ennek oka nem az alkotó és reformáló szellem hiányában keresendő, hiszen azok, a kik a magyar református tanítóság értelmi színvonalának a fejlődését megfigyelték, konstatálhatják, hogy az a színvonal az utolsó pár évtizedben nagyot emelkedett.

Egyszerű oka az, hogy nemcsak a tanügy munkásai, hanem minden téren működő egyének mindent megszoktak immár az államtól várni!

Pedig az államnak is javára válnék az eszmék forrongása, mert hiszen az államot is a különböző felekezeti polgárok alkotják, s az állam is azoknak az egyetemleges és specialis érdekeit van hivatva szolgálni.

Van még egy másik szempont is, a miért a református tanítóságnak nagy sulyal kell fellépni a magyar tanügyi politika irányításában. S ez az, hogy viszatérjek cikkem kiinduló pontjához, hogy minden kor társadalma olyan mértékben honorálja és becsüli meg a neki szolgálatokat tevő osztályokat, a milyen mértékben kisebb vagy nagyobb szolgálatot tesznek annak.

Paedagogus.

KÖZÉLETÜNK.

Viszont nyílt válasz Bagothay Sámuel tanár urnak.

Nagy időre tehát válaszolt tanár ur. Midőn indítatva érzem magamat, a viszontválaszra, mindenekelőtt azt nyilvánítom ki, hogy válaszát nem találom tárgyilagossnak. S ha nem igyekeznek hitvallási álláspontomért személyemet kisebbiteni: igen röviden válaszoltam volna.

Szíveskedjék tudomásul venni, hogy a „Szatmár” című lapban azért emeltem a vádat, mert az az általam nagyon feltett szatmári ev. ref. gymnasium vidékének, egyik és pedig ev. ref. lelk. szek. szerkesztése alatti lapja, melyet a tisztességes eszmadiakon kívül, más tisztességes férfiak s nők, és jó ev. ref. lelkészek is olvasnak. Én nem dogmatikai kérdések feletti vitát akartam provokálni, hanem egy szerintem jólétesültem vallástanári visszaélést, mint anyaszentegyházunk testét, életerejét veszélyeztető rákfenét szándékoztam nyilvánosságra hozni s az által kimetszetni. Hogy régi tanáromat megvádoltam cikkemben az a tanár urra és a feuforgó ügy tisztázásáral egkevésbbé sem tartozik.

Tehát azzal kár volt foglalkozni. A tekintetben is sziveskedjék tudomásul venni, hogy felhozott vádam megújítása ama régi vádamnak, melyet egykor sajnálattal ugyan, de vallásom és egyházam iránti hűségem, szeretetem sugallatára, mindenben igazat szólva, legkevésbé sem fillentve, mint tanítványi füllel halló, hangoztattam. Nagy tudományát nem vontam kétségbe, azt mérlegelni magamat avatatlannak tartottam. Én azt kifogásoltam, a mit hallgatnom kellett, a mi velem és anyaszentegyházammal szemben, a hitelenségre tartozott. A tanár ur nagyon tiszteletteljes, sőt hálás iránta, de kérdelem, hogy tudja, kiről emlékeztem?! Ha igen, sajtóságos, hogy bár nevet nem említettem, mégis kitalálta! Legyen azonban, hogy tudja! Hát tessék meggyőződve lenni róla, hogy attól a tudós tanártól nem fordultam el megbotránkozva, hanem igenis elfordultam hittani vallásánál. Arra jogom, sőt az kötelességem volt, mert én abban a vallásban születtem, neveltettem, melynek igazsága szerint a Jézus Krisztus nem a zsidó József ácsmesternek zsidó fia volt, hanem az Atya Isten tökéletes szentje, a ki felfeszített és meghalt ugyan, de fel is támadt, Mennybe is felment és nem a hegynek tulsó oldalán tünt el. Méltóztatik ezt érteni tanár ur?! Ha igen, méltóztatnék azt is megérteni, hogy a mi jót lehetett, azt megtanultam attól a tudós tanártól, s ha eredményét, kisebbítéséhez fogva látja, ne feledje, hogy egy theologiai tanár nem tanít szintaxist, irmodort. Aztán én ismerek több, valóban tudósnak ismert embert, kiknek cikkeit ha olvasná tanár ur, azt hinné, hogy valamelyes utolsó calculus szerént tanultak tudós tanárjoktól. Az irány tehát nem mindig bizonyítéka a régi tanulmány minőségének, valamint a nyelv előadása sem, mert avagy nincs-e sok tudós, kinek akadozó az előadása. Ezzel azonban nem azt akarom vele elhítni, hogy én tudós vagyok, nem! mert én csak a mindennapi emberek sorában sáfarkodom, a lelkészi pályára minősítve vagyok, olyan bizonyítvány alapján, minő nem szégyenletes és pl. a tiszántuli egyházkerület lelkész-vizsga bizottsága — no ezt már a tanár ur erőszakolá-ára is, pironkodva irom — egyházi-beszédeimért jeles osztályzatot adott; mint ily egyszerű lelkésznek azonban, önérzetesen mondom, van oly hitem, hithűségem és lelkiismeretem, a milyen egy anyától született földi halandónak, bármily tudós is csak lehet. Egyébiránt tanár ur! mivel a talentumok részszerint vannak bennünk, én különb vagyok mint ön, mert látta, én zavaros cikkeimben meg tudtam mutatni a tanár urat terhelő, nagyhalszerű vádat, míg ellenben tanár ur kristálytisztaságú cikkében nem volt képes megfogadni vallásánári ártatlanságát. Bölesen tudom én azt tanár ur, hogy a Magyarországon lábrakapott vallástalanságnak első és legfőbb oka a hazánk felett átvonuló szellemi áramlatban keresendő. De látta, fájdalom! azt is tudom, hogy annak az áramlatnak jégesőhöz, vagy mennykőhöz hasonló csapása, átkos alkatelemei, első és fő sorban a némely vallásánárok tantermeinek ablakaiból szállingóztak a levegőbe, s ott tömörülven, ide és oda pusztítólag csapódtak alá az Ur szöllőjében. Hogy ez ellen a tudással párosult hit tehetne, azt csak az esetben hinném el, ha tudnám, hogy tanár ur szerint milyen tudás párosítandó a hittel, mert azt tapasztalom, hogy van tudás, melyet megfertőztetett az önhittségnek az a böleskedése, melynél a bolond felől jobb reménység-gel kell lennünk az irás utasítása szerint. Az olyan tudás rontja azt, mit a hit épített. Ha valakinek mustármagnyi hite van, elmozdítja a hegyet helyéből, míg ellenben a hit nélkül szükölködő tudós, egy hóbortos,

kinek fogalma sincs, miként lehetne a hegy elhordásának nagy munkáját megkezdeni. Nem futnak ezek, nem akarják őket megkötni, sőt itt-ott tömjéneznek nekik még a protestánsok között is, de azért minden józan ész vallja, hogy hijjával vannak, szükölködnek az egy szükséges nélkül. Én úgy vágyok meggyőződve, hogy a tudás az Isten országának terjesztésében inkább legyen alantosság mint a hit. Példa erre a multból a tanítványok, kiknek kisebb volt tudásuk mint hitük, mégis meg tudták írni az Isten országának törvényét, a szent Biblia fontosabb részét az Isten Krisztus általi kijelentésének tudományát, igazságát, melyben van a legfőbb böleség. Tanár ur hivatkozik, hogy az Ur Jézus Krisztus, a világ legnagyobb tanítómestere megmutatja az utat, melyen haladnunk kell. Miért nem kombinálta tehát, hogy az a Nagy Elek lelkész, bizonyosan azért lépett fel ellenem, mert a világ legnagyobb tanítómesterének, a Jézus Krisztusnak utján halad, a melyen meg-meg kergetik, az akloktól el el riasztják az ő apostol-őrálói, a juhok bőrébe öltözött farkasokat.

A tanár ur felhívást intéz, hogy ne legyünk a száraz dogmáknak folytonos cséplői. Bocsásson meg, én, az Isten országának építésére és terjesztésére hivatott és elkötelezett lelkész, a száraz, annyi századok heve által megérlett dogmák folytonos, alkalmas és alkalmatlan időkben való cséplésével fel nem hagyhatok, s jaj annak, sokszorosán jaj működési környezetének, ki azzal felhagy, ott nem lévén miből vetni, nincs miért hangoztatni: „indítsad sarlódat és arass, onnan nem takarít csürébe a mennyei gazda, a lelki aratás ura.“

Az én igénytelenségem is volt egykor a szatmári gymnasium VI. osztályában vallásánár s hűségeseen cséplő a „száraz dogmát“ is, a heidelbergi kátét, volt eset, hogy az iránta közönyös urfit, ki azt mondta nem lesz ő pap, annak lelkiismeretes, szorgalmas tanulására hevitettem. Én tehát így neveltem a magyar ifju fejletlen eszt!

Hát ön nem arra a cséplésre esküdt fel?! Azt állítja tanár ur feleletül, hogy az érintő vádaim forrásai nem megbízhatók, információim tévesek. Állításával szemben sziveskedjék meggyőződve lenni, hogy forrásom cseppjei, a tudással párosult hit csatornáján csergedeztek szívem szomorúságára lelkembe, tulajdon tanított tanítványai tettek bizonyosságot előttem tanár urról. Hát lehet ennél megbízhatóbb, helyesebb információ. Avagy az általa felemlített Jézus Krisztusról, a világ legnagyobb tanítómesteréről is, a világ minden fiai is tehettek volna-e helyesebb információt, mint maguk az ő tanítványai? Hiszen még a feltámadását hinni nem akarók is, akkor kezdték hinni, mikor a sebek helyeit érintő Tamás kiáltá: „én Uram és én Istenem!“

Azokat a helyesen informáló tanítványokat nem fogom kinyilvánítani, mert tagadhatatlan, hogy az emberi nem gyarlóságai, sőt kártékony bűnei közt a tanári bosszuvágy és cselekedet is ott szerepel. Tehát féltem őket, hogy igaz szólásukért betöretik fejk, aláásatik jövőjük!!

Azt mondja tanár ur hogy tanításaiért nemcsak az emberek, hanem az Isten előtt is nyugodt lelkiismerettel számol. Hát ez a tanár ur lelkületén és érületén áll egyelőre, de sziveskedjék elhinni, hogy az ily hangzatos zavartalan frázisokkal legkevésbé sem érvel tanításai minősége, illetőleg helyessége mellett; legkevésbé sem győz meg arról, hogy informáló tanítványai megrágalmazták. Az emberek előtt lelkülete és érülete szerént nyugodtan járhat, számolhat, mert vannak emberek, kik néznek, de nem látnak; hallgatnak, de nem

hallanak és ébren is alusznak. Hogy példával szolgáljak: ismertem tudós tanárt, ki oly meglepéssel lehetett, mint tanár ur; az emberek t. i. az előljáró, egyházakat, iskolákat, tanárokat kormányzó, dicsérni és dorgálni, sőt hivatalból is kicsapni jogos emberek elé állott, hogy vallásánári tanításainak hűséges, az anyaszentegyház javára köteles teljesítésére hivatali esküt tesz és midőn az annyi derék, anyaszentegyházunk védváraival hasonlítható, szellemdús, hittől lelkesült vallás-tanárai által vallott és letett esküformát kifogásolta, annak pontjai szerinti eskületevészt megtagadta: hát akkor, a jánosai szelidséggel képüsködő, se hideg, se meleg emberek, a helvét hitvallás-szellemű eskü formát, a hazánk felett átvonuló szellemi áramlat átkos modernismus követelményének megfelelőleg formálták át!! Elhangzott a modern eskü, kezdte szabadságot működését a felhatalmazott tanár és Názarethnek hátat fordított az ő és hős idők multjának hírneves iskolájában a vallási állapot! Az emberek után Isten előtt hogy számolhat a tanár ur! engedjen meg, még azt csak Isten tudja, mert még ön nem igen hallotta az égből hangzani: „adj számot sáfár a te sáfárságodról.“ Tehát a ki maga előtt láttatik állani, vigyázzon, hogy el ne essék!!

Majd elfeledtem! Tanár ur, szerény munkájának jóleső elismerésével kérkedik. Szabad legyen kérdenem, hogy az elismerés puha virágai közt nem érzi tövis szúrását azon elismeretlenségnek, melyben az értesítőbe kinyomatni nem engedett székfoglaló beszédét méltatta, főleg az általam igen tisztelt és féltett szatmári főgymnasiumnak, az a puritán kálvinista főgondnoka, a ki oh bárcsak most is élne, hátha még tanum is lenne?! Az érdemét mérlegelő igazság szerint már akkor abeundot kellett volna tanár urnak adni, mert az a beszéd nem ütötte meg a mértéket vagy szellemi, vagy vallási tekintetben. S a hol azt nem tették, ott kellett volna vádammal előállanom?!

Felemlíti tanár ur azt is, hogy nem ismerjük egymást. Ez igaz test szerint, de lélek szerint nem! Én ismerem a tanár urat, kivált a tanítványai információja óta, itt és ott előkerült információk, életrajzok és az előttem lévő két, napfényességű cikkéből, vallásánári lelkületének hű kisugárzásából. Ez a fő, a lélek drágább a testnél! Egyébiránt a nemismerés nem tartozik a dologra. Az egyház, a vallásügy érdekében nem szabad a személyes ismeretségre való tekintet! Engemet nem harag, hanem megbotrányozás, nem irigység, mert avagy mit is irigykednék, hanem elszomorodottság vezérelt éppen attól tartva, hogy mit mondanak híveink ha egyikünk imádkozni, másikunk nem tanítjuk őket, s pláne veteményes kertjeinknek már kiültetendő, hitében megerősítendő csemetéit, egyikünk predikálja, hogy feltámadt a Krisztus és felment a Mennybe test szerint, másikunk pedig tagadja?! Ugyan tanár ur! tegye kezét szívére és mondja meg, miért kisebbit, bánt engemet, annak az egyháznak, vallásnak lelkipásztorát, mely önnek kenyeret, tisztességes megélhetést biztosít, az állam morzsaléka mellett, miért kisebbit, ha én magamat ellenségéül mutattam annak. kiről azt mondják, hogy juhbőrbe öltözött farkas.

Az ön és felettem is ítélő testületek iránt tisztelettel viseltetem, de éppen a tisztelet fentartásának óhaja s kötelességérzete arra bátorít, hogy ne legyek szolgálalkü, sőt mint szabadságra hivatott, serkentsem ébrenlétre még a bástyak őreit is. Ha én felettem ítél-nének, ítéljenek mások felett is.

Mindezeket összevonva sziveskedjek tudomásul

venni, hogy ha csak a hivatalos vizsgálat folytán akarta magát tisztázni, akkor idő- és papirvesztegetés volt, mind e becses lapban, mind a kicsinyelt „Szatmár“-ban válaszolni. Én vádjaimat nem álmódtam, nem kerestem, véletlenül de ébrenlétemben akadtam reájuk. S a székfoglaló beszéd szerencsétlenségét ismerve, alapos gyanum van feltenni, hogy a tanár ur azon tudós tanárok közé tartozik, kik a keresztyénség hitének dogmáit az önhitt böleselkedés tudásának hadaróival akarják tönkre csépelni az ev. ref. prot. egyház még hívő tagjainak szívökben. Az ily akarat lehet elnézett itt és ott, de még nem szabadságot általában.

„A magyar ifju vallásossá neveléséről a gymnasiumi vallásánítás körében,“ című apologiájához legkisebb szavam sincs, abból a szempontból a mi most tárgyilagosan reám tartoznék, mert én abban a *tiszta elmélkedésben* pápaszemmel se tudom meglátni, hogy a magyar ifjakat a gymnasiumban miként kellene a tanár ur szerint vallásosan nevelni.

Válaszomat előbb irván meg, mint a tanár ur apologiájának II-ik sorozata is megjelent, a reá vonatkozó nyilatkozatom azért olyan, a milyen cikkem utolsó pontjában olvasható. Most, midőn utat tévesztett válaszom Debrecenből szept. 1-én visszaérkezett egyidejűleg e becses lap 35-ik számával már tisztábban látom a tanár ur hittan iálláspontját, tehát meglehet, szólok hozzá.

A nt. szerkesztő urtól bocsánatot kérve, maradtam Kispaládon, 1903. aug. 25.

Nagy Elek,
ref. lelkész.

Az érem másik oldala.

Eddig is sok port vert már fel a szatmári református iskola államosítása, s valószínűleg sokat is fog felverni még ezután is. Erről a mi lapunkról tudva van, hogy elvből ellenez minden államosítást. Évek óta küzd a veszélyes áramlat ellen általában s nem maradt néma akkor sem, midőn hire jött, hogy Szatmáron híveink feladták felekezeti iskolájukat, holott láthatták, hogy az ottani róm. katolikusok körömszakadtig ragaszkodnak az ő egyházuk veteményes kertjeihez. Hogy mennyire öntudatosan teszik ezt, annak bizonyosságára szórul-szóra át vesszük azt a cikket mely a „Magyar Állam“ szeptember 10-iki számában jelent meg. Gyönyörű szép s mély igazságokat tartalmazó cikk ez; olvassák el mindenek, főként azok a szatmári reformátusok, kiknek része van abban, hogy ottani református jellegű felekezeti népiskoláink veszendőben vannak. Lássák meg, miként gondolkoznak a felekezeti népiskolák jelentőségéről azok a szatmári róm. katolikusok, kik erélyes aktiójáért az ő püspöküket, Meszlényi Gyulát dicsőítik akkor, mikor nekünk ottani felekezeti iskoláink veszendőbe menetele felett kell buslakodnunk!

„A szatmári kath. iskola.“ Szatmár, 1903. szept. 6. Az iskola éppen úgy kiegészítő része a családnak, mint a templomnak; az előbbinek szigoruan kiegészítő része, — az utóbbinak előcsarnoka, a mennyiben úgy a család, mint a templom a nevelés szent hajléka. Midőn a kis gyermek iskolába lép, oly korban van, midőn gyenge értelme csak képződik, tehát védtelen és gyámoltalan; értelme minden benyomásnak enged, ezeknek nem képes ellenállani, zavar keletkezik fejlődő elméjében s ennek következtében utmutatóra, vezérré van szüksége. E gyenge, önlában megállani alig tudó csemetének ily körülmények között ki lesz vezére, ki lesz utmutatója? Ha Krisztusra — a legfőbb tanítóra, — tekintünk, köny-

nyü megmondani. A vallás, a vallásos nevelés. Ennek beigazolására legyen szabad a különböző korban élt paedagogusok eljárására tekintenünk, kiket feltűnő módon egytől-egyig a vallásos nevelés áldó szelleme hatott át, s annak boldogító árnyékában igyekeztek nagyra nevelni a reájok bízott nemzedéket. Nem szólunk itt egyházi férfiokról, hiszen azt mondhatná talán egyik, vagy másik, hogy azoknak ex offo kötelességük volt így tenni.

Pestalozzi, kire, mint nagy tekintélyre szeretnek korunkban hivatkozni, az imádságot mindig maga mondá el tanítványai előtt, és pedig oly áhitattal, hogy a gyermekek szemeiből könnyek perogtak alá; a jelenlévő idegenek pedig önkénytelenül megindulának. Imádság után mindig kiszemelte azokat, a kiknek viseletében, vagy tekintetében olyasmit vett észre, a mi neki nem tetszett; az ilyeneket atyailag serkentette, intő, feddő, vagy kérő hangon. E részben hivatkozhatunk még a protestáns Guizot tekintélyére is, ki a többek közt így szól: „Hogy az elemi oktatás csakugyan jó és társadalomra hasznos hajtó legyen, mélyen vallásosnak kell lennie.“ A népnevelésnek vallásos légkörben kell eszközölnie, melynek állandóan és mindenütt éreztetnie kell magát, mert csak ezen uton gyakorolja az életre s a kedélyre üdvös hatását. Nem elég tehát eloszlantni a tudatlanságot, a rossz hajlamokat is szükséges még csirájukban elfojtani. Erre pedig egyedül a vallás, a vallásos nevelés képes. Ezért mondta Wellington: „Vallás nélküli iskolák finomított ördögöket szülnék.“ Azért, ha a gyermekek az iskolában a vallás iránti közöny-, vagy éppen ellenséges szellemenben neveltetnek, jobban mondva oktattatnak, a család és templom soha sem lesznek képesek ellensúlyozni a veszélyes hatást. S most kérдем, Guizot az ő nyilatkozatával; Pestalozzi az ő vallásos ihlettségével javára volt-e az emberiségnek? A közjót s az emberi boldogságnak előmozdítását célozták-e s akarták-e megteremteni, midőn a gyermeknevelés körében ily örökre kiható példáját állították fel a soha le nem rombolható igazi nevelésnek? Bizonyára igen s a hálás utókor csak kalapleemelve állhat meg emlékek előtt. Az iskolának tehát s a benne elhangzott tanításnak mélyen vallásosnak kell lennie, mert csak akkor felel meg igazán, s teljesen valódi rendeltetésének, tudniillik, hogy építsen, a lelkeket nemesítse, s rendeltetésük elérésére vezesse.

Mit tett Jézus, a legfőbb tanító, midőn 33 évig a földön tartózkodott? Tanított. Mit tanított? Tisztán a vallás keretében mozgó dolgokról beszélt, mintegy jelezni akarván isteni bölcsességével, hogy ha az igaz vallást, — az örök életre vezető törvényeket megtanultuk, melyek elménket fölvilágosították, szívünket meg-nemesítették, akkor a többi tudományokat könnyebben elsajátíthatjuk. S valóban, ha a történelem lapjait csak csekély figyelemre is méltatjuk, egyebet nem észlelünk e tekintetben, mint azt, hogy a valódi nagy elmék, nemes elhatározásra kész emberek, kik az emberiség jólétét szívükön hordozták, mélyen és igazán vallásosak voltak. Igen ám, de hogy valaki ilyen legyen, és örök időre kiható eredménye legyen működésének ilyené csak a vallásos iskola nevelheti, mert Curtmann szerint a közös iskola hasonlít a vegyes házasságokhoz, melyek házi boldogsághoz nem vezetnek.

Az utólérhetetlen vallásos nevelésnek ily örökre fenmaradó példáját adta Meszlényi Gyula püspök ur ő excellenciája, midőn már a múlt 1902. évben a szatmári róm. kath. népiskolát nagy áldozattal kivonta az

államosítás alól, benne a tanítást teljesen ingyenesé tette, — s annak fennállását időtlen-időig biztosította szivjóságának túlaradó áldozatkészségével. Ezen túlaradó áldozatkészségét fönséges és elragadó ténykedéssel tette ő nagyméltósága ez év szeptember 5-én is, midőn a kisdedek megmentéséért buzgólkodó főpásztori lelke a jelzett napon közel 300 ártatlan kisdednek tartotta meg a „Veni Sanctét.“

Szem nem maradt szárazon, midőn az ártatlan gyermekcsereg egytől-egyig ő excellenciájának magas óhaja folytán, — az ártatlanság jelvényével, — virággal mellükön, — vonult az Isten házába, hogy ott ő nagyméltósága Istennek áldását esdje le évi munkálkodásukra.

„Veni Sancte Spiritus!“ Azon Krisztusi szellem-től vezérelt igazi apostoli utód intonálta ezt, kiről az egyház fönséges tanítása szerint joggal hisszük, hogy Spiritus Sanctus posuit regere ecclesiam Dei — Az ily krisztusi szellem van hivatva átalakítani a mostani eltévedt társadalmat s visszavezetni azon alapra, melyre Krisztus helyezte s a melyen kívül, — szent Pál apostol szerint, senki más alapot, — hogy üdvösségre vezetessenek az emberek — nem rakhat.

Veni Sancte után a szentek tulvilági boldog mosolya között újból megáldotta kisdéd nyáját a tanító-karral együtt, midőn az előtt elvonult; s lehetett látni mily kimondhatatlanul örül, hogy e nap sem mult el tőle a jónak gyakorlása nélkül. Lelkünk a látottak fölött örült és örvend az egyházmegyé, hogy ő exciáját sajátjának mondhatja s messze kellene mennünk lelkünk örvendezése között, hogy hasonlót találhassunk hozzá és még sem találunk. Valóban elmondhatjuk sz. Pál szavaival: „Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex.“ (Hebr. 7. 26.)

Ezek után iskolába vonult az ártatlan gyermekcsereg, hol Jankovics János igazgatótanító ő nagyméltóságának virágkoszorúval üvedzett képe előtt ismételt szivből jövő szavakkal adta elő az iskola és a kath. tanügy boldog helyzetét, s egyben érthető szavakkal figyelmeztette őket köteleik pontos teljesítésére s végül ő excellenciájának hármassal üdvözölésével az iskolai évet megnyitottnak jelentette ki.

Sép nap volt ez az angyali jóságú püspök életében. Dicsőség neki és az Istennek!“

T. — ssy.

Az alsószabolcs-hajduvidéki ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Az alsószabolcs-hajduvidéki ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlését ez idén a hajdusoboszlói egyház kebelében tartotta meg.

A gyűlést megelőző napon, 8-án a lelkészi kar nagyobb része s a tanítói kar oszlopos tagjai megérkeztek; mert ezen a napon délelőtt a lelkészi értekezlet, délután pedig a tanügyi bizottság tartott gyűlést. E két gyűlésen lettek megvitatva a plenum elé kerülő elvi fontosságú ügyek.

A két napon át tartott ülésezések keltettek örvendetes és szomou benyomásokat egyaránt. A mi az örvendezést illeti, minden elfogulatlan bíráló megállapíthatja, hogy egyházmegyénk kezd ébredezni, de még a multnak sok rozsdás zárja van feltöretlenül s így maradt most is; egy pár ráspolyvonásnál többet nem kapott; még mindig a személyi tekintetek bizonyos vegyülete kavarg a pohárban, melybe pedig tiszta bort kellene önteni, s ez a két körülmény állapítja meg a szomoru jelenségek diagnózisát.

A 10-én tartott közgyűlés Zsigmond Sándor esperes és id. Lengyel Imre gondnok társelnöklése alatt a chablonszerű bekezdés után az ujabban megállandósított tanítók és tanítónők hivatali esküjét vette fel. 12 tanítónő esküdt fel az Ur szölejének munkálására; az a nagy szám mutatja, hogy egyházmegyénkben már kezdi a notanítói intézmény közelíteni a koros fejlődés tultengés határát, hogy nyugvó pontra mikor kerül, az az egyházak presbyteriumainak böles belátásától függ egyedül.

A Tiszaeszlári lelkészi álláson Török Vince, a bal-maznémetújvárosi Keck Endre lelképásztortársaink nyertek megerősítést és pedig egyhangu meghívásos választás alapján.

Közgyűlésünk azt a törekvést, hogy a nagyhivatásu egyházmegyénkben elmondhatjuk — magas színvonalon álló tanítói kar a tanítóegyleti gyűléseken csak képviseleti uton vegyen részt, leszögezve s az eddigi individualis rendszert tartotta fenn a jövőre nézve is. A tanügy anyagi része itt is, mint mindenütt, sok fogyatekosságot mutat; nagy koncepciók nélkül a javulás reménye vajmi kevéssel kecsegtet.

Az új énekes-könyvvel szemben a közgyűlés azt az álláspontot foglalta el, hogy a régi szövegeken minél kevesebb változtatást kell eszközölni. már pedig a tervezet valósággal dobzódik az erőltetett és sikertelen változtatások pennarágásában. A melódiákat a bal felől eső levél kezdetére kell a folytonos szemmel tarthatás szempontjából illeszteni; s a katechizmusi énekeket az 52 urnap rendje szerint beilleszteni az új énekesbe.

A zsinat költségeit az egyházkerületeknek nyújtott felemelt államsegélyből kívánjuk fedeztetni: a felekezetenkülieknek temetőnkbe való temetkezése ügyének rendezését az egyházkerület böles intézkedése alá bocsátottunk; az egyházkerületi nyomda, és Lorántffy Zsuzsanna egyletek felállítását helyeseljük: a prot. irodalmi társaság ügyét melegen felkaroljuk.

Az egyházmegyei közpénztár és lelkész gyámintézet-i számadásokról felolvasott bizottsági jelentés és az ennek alapján megindult vita sokáig tartotta kínos hatása alatt a közgyűlést. Sajátságos dolog, hogy van egy pedantériáig pontos lelkiismeretes, önfeláldozásig buzgó, martyromságig önzetlen pénztárnokunk: Szabó Lajos, a közszeretben álló hadházi pap és az említett két pénztár ügyei mégis kétségbeejtően allanak. Betáblázott tőkék vesznek el a fogyatékos fedezet miatt a kezelési zavarok miatt csak augusztusban kerülhet az előző évi számadás megvizsgálására a sor; törlési engedély lesz kiadva, a nélkül, hogy a pénztárba befolyyna a kihelyezett töke, melynek befizetését az esperes szóbeli obligatióval vállalja el. Az előző pénztárnoki aera utóhatása ez, melynek karjai közül nincsen elég akaraterő kiszabadulni. „Senatus haec intelligit, hic tamen” floret.

Itt is amaz ismeretes conservativismus érvényesül, mely a világért meg nem rázná a fát, hanem várja míg magától leesik a gyümölcs, pedig addig vagy megeszti a vadmadár, vagy ehetetlenné löttyen össze. A lélekölő helyzet hatása alatt előbb Szabó Lajos a pénztárnokságról aztán Kiss Ferencz a vizsgálóbizottsági tagságról mondott le: előbbi azonban még egy évre maradni hajlandónak mutatkozott; utóbbi, mikor lemondása nem fogadtatott el, kijelentete, hogy többé a számadásvizsgáló bizottság munkájában részt nem veszen. A bizottság azt javasolta, hogy a bonyodalmak elkerülése végett a közigazgatási és gyámipénztár a

pénztárnok személye tekintetéből is különitessék el: ez egyedül helyes javaslat azonban mellőztetett. A kínos tárgyalás vége az a határozat lett, hogy a tőkék fedezetéül szolgáló ingatlanok helyén lakó egyesek bevonásával az esperes és pénztárnok vizsgálja át az összes kötvényeket és hogy a soha életbe nem léptetett 1893. évi gyámintézet-i alapszabály módosítottassék. Az impressio pedig az lett, hogy pénztárunk állásának szolidságában teljesen megingott a hitünk.

A hajduböszörményi egyház tagjainak egész sor adományáról vettünk örvendetes tudomást, hasonló örömré derített bennünket a püspökladányi egyház példás buzgósága, mely az egyház oszlopainak erősítésére lelkészi és tanítói korszerű díjleveleket állapított meg 5 kor. alapadó mellett 25% aránylagos adót maximum nélkül.

Több közigazgatási ügy letárgyalása után a gyűlés befejeztetvén bankett volt; a mi ott történt az ide nem tartozik.

Referens.

IRODALOM.

Előfizetési felhívás. Temetési Enekek. Az ev. ref. egyház szertartása szerint írta: *Szini Péter*. „*Temetési Enekek*” című munkám első kötete nem remélt pártfogással találkozott T. Kartársaim s az érdeklődő közönségnél. E tapasztalat igazolja, hogy énekeimre szükség volt, hogy azoknak megjelenése — a többi énekeskönyvekkel szemben is — időszerű s hézagpótló volt. A tömeges pártolás indít arra, hogy egy nagyobb szabásu, az ismeretlenebb énekek hangjegyeivel ellátott, teljesen új énekeket tartalmazó újabb kötetet bocsátok Kartársaim rendelkezésére, melyben a közönséges énekeken kívül minden alkalomra találhatnak megfelelő éneket mert céлом az, hogy énekeim ne csak irodalmi színvonalon állók, hanem egyuttal alkalomszerűek is legyenek.

Ujabb énekes könyvem husz nyomott ivre terjedő vaskos kötetben jelenik meg s 250 éneket fog tartalmazni. A ki tehát megrendeli, teljesen felesleges lesz más ilyenmű munkáért pénzt adnia, mert ebben megtalálja, a milyen énekre szüksége van. Különösen ajánlatos azoknak, kik az első kötetet megszerezték, mert ebben a kívánt hangjegyeket is megtalálják, de különben bárki is megrendelheti, mert teljesen önálló munka lesz.

A vaskos kötet előfizetési ára izléses kiállításban, csinosan bekötve 3 korona, mely összeget szept. hó végéig kérek címemre (Városház. Kiadóhivatal.) beküldeni, hogy a nyomtatandó példányok száma felől tájékozódhassam. Kérem egyuttal jóakaróimat s mindazokat, kikhez e felhívás megérkezik: sziveskedjenek előfizetőket szerezni ez újabb énekeimre. A nép körében is ajánlatos, mert sok virasztáskor mondandó ének lesz benne. Tíz előfizető szerzése után készségesen szolgálok egy ingyen példánnyal.

Azon reményben, hogy e kötetemmel is hozzájárultam halotti énekirodalmunk felvirágoztatásához, maradtam szives megrendelését várva, Debrecenben, 1903. szept. hó. Kiváló tisztelettel *Szini Péter* nyug. tanító.

Örömhír a mi Urunk Jézus Krisztusról. Irta Márk. Görögből magyarra fordította Kecskeméthy Ist-

ván. Ára 20 fillér. Kiadja a Bethánia-egylet. Budapest, 1903. Ezen címlappal jelent meg Márk evangéliumának legújabb fordítása.

Mint irodalmi termék eredetiségével, nyelvezete magyaros, gördülékeny voltával, méltán tárgya lehet az érdeklődők figyelmének. Az egyes fejezetek feliratainak felosztása könnyen áttekinthetővé teszi az egész evangéliomot. A ki csak kezébe veszi s elolvass néhány verset, érzi, hogy, — jóllehet a fordító ragaszkodik a görög szöveghez s a régi Károli-fordítás 300 éves befolyását sem téveszti szem elől, — mégis mai nyelven hallatja az Isten igéje éltető szavát. Valóban fontos és uttörő munka protestáns irodalmunk mezején.

Az irodalmi értéknél azonban sokkal becsesebb és méltánylandóbb az az eszme, mely a Bethánia-egyletet ezen evangélium kiadására vezette.

A brit- és külföldi biblia-társulat 100 éves jubileumát üli. E társaság több mint 70 éve működik hazánkban. Munkáját minden feltűnés nélkül, de buzgón teljesítette, nem kímélvén semmi anyagi áldozatot, dacára annak, hogy részünkről vajmi kevés támogatásban részesült. Itt az ideje, hogy mi magyarok, kik 1533—1832-ig magunk nyomattuk s terjesztettük bibliánkat, segítsünk e súlyos feladat terheinek hordozásában. Ez a gondolat vezette a Bethánia-egylet tagjait, midőn lefordítottatta, kinyomatta a szentírás e kis részletét (anyagilag gyöngye lévén nagyobb vállalatra) és Csürös Sándor erdélyi származású magyar embert alkalmazta ennek terjesztésére. Oly gondolat, olyan cselekedet, melynek pártolása, támogatása egyetemes protestáns egyházainkra áldáshozó leendő.

„Márk örömhire“ megrendelhető a Bethánia-egylet titkári hivatalánál (Batthány-u. 31. sz. a., Budapest.) 10 példányon felül bérmentve küldetik; 10 példányon aluli megrendeléseknél 10 filléres bélyeg küldendő a portóra.

A magyar bibliaterjesztő. A huda ev. ref. templomban szept. 8-án lélekemelő ünnepély folyt le. Ez alkalommal küldötte ki a Bethánia-egylet Csürös Sándort az ujonnan lefordított és kiadott Márk evangéliumának, bibliáknak s egyéb jó könyvek és lapok terjesztésére. Éneklés és imádság után Haypál Benő, budai ref. lelkész tartott predikációt János ev. 6. rész 68. v. alapján. Vajha e beszéd, mely Isten igéjének erejéről s a bibliaolvasás fontosságáról szólott, viszhangra talált volna minden jelenlevő lelkében; vajha a szentírás tanulmányozása és terjesztése képezné egyházunk s híveink főtörekvését. Nem elég — mondá a predikátor — a bibliát szépnek, fenségesnek tartani, hanem naponként kell táplálni lelkünket belőle. Az istenisztelet után Biberauer Richárd s.-lelkész szólott a gyülekezethez. Elmondta, hogy mily körülmények indították a Bethánia-egyletet arra, hogy kibocsássa e férfiut a biblia terjesztésére. Így háláljuk meg egyfelől a londoni bibliatársulatnak hazánkban folytatott áldásos munkáját, másfelől pedig egyházaink felvirágoztatására tehetnénk-e jobbat, minthogy mi magunk is terjesztjük az élet beszédét. Maga Csürös Sándor is szólott. Vallást tett arról, hogy ő egykor nagyon távol élt Istentől, de az Üdvözítő szeretete megszabadította őt a világ kötelekeitől s most nagy reménységgel indul el annak a könyvnek terjesztésére, melynek szelleme lelkét megváltoztatta, szívet átalakította. Végül Forgács Gyula s.-lelkész imádkozott, kérvén az Ur kegyelmét és áldását az irott evangéliom terjedésére s a terjesztőre. E helyen is áldást kérünk Csürös atyánkiára, hogy ezen új munkában ne

esüggedjen el, hanem az Ur kegyelméből vigye be a szentírást sok hajlékba s ezáltal terjessze el az Ige vigasztaló, fölemelő, erősítő örömhírét.

Magyar írók élete és munkái. *Irta Szinnyei József. Kiadja Hornyánszky Viktor Budapesten.* A IX. kötet 7-ik füzetek fekszik ezuttal előttünk, melyben a Némethy—Novák nevű írók közül protestáns egyházi és iskolai szempontból bennünket közelebb-ről a következők érdekelnek: Némethi Pál debreceni ev. ref. tanító; Némethy Pál kassai ág. ev., Némethy Sámuel kesznyéteni ev. ref., Neoscovi Mihály felkai ág. ev. lelkészek, Neubauer János f.-kövői ág. ev. tkép. tanár; Neugebören Dániel György berethalmi ág. ev. lelkész, superintendent; Neugeboren János Lajos feleki Neuheller János Jakab soproni, Neumaister Rudolf ág. ev. lelkészek; Neunachbar Pál brassói ág. ev. gymn. igazgató; Neustel (Splenyi) Illés rózsashegyi, Neustädter János Károly eperjesi, Neustädter Márton rosnyói ág. ev. lelkészek; Niehrins Sámuel selmeczbányai ág. ev. theol. tanár; Nigrini Miklós puchini ág. ev. Némethi István utrechtli ev. ref. theol. tanuló; Nitsch Károly Dániel sárospataki ev. ref. tanár; Nográdi Bajomi Benedek n.-bajomi ev. ref. lelkész; Nográdi Bajomi István leideni ev. ref. theol. tanuló; Nostitzius (Ker.) János új stubnyai, Nostitzius Zsigmond kassai ág. ev. lelkészek; Nosz Gusztáv eperjesi ág. ev. főgymn., Novák Lajos sárospataki ev. ref. theol. tanárok; Novák Márton alsó-mecenefi, Novák Pál Sámuel alsó-kubini. Novák Sámuel szintén alsó-kubini ág. ev. lelkészek. Az eddig megjelent 80 füzet összesen 17040 író életrajzát tartalmazza. Ujra és újra ajánljuk ezt a hatalmas művet. — melyből egy-egy füzet ára 1 korona, — lapunk t. olvasói támogatásába.

KÜLFÖLD.

A Kálvin-Servét-féle „engesztelő“ tábla.

A historikus Doumergue montaubani theol. tanár által tervezett „engesztelő tábla“ felállításának ideje október 27. közeledik; s az idő közeledtével egyre nő azok száma, a kik a táblának nevezett professor ur által fogalmazott feliratát helytelenítik.

A felirat szövegét közölte lapunk is 21-ik számában.

A lutheránus Reichsbote már előbb megemlékezett erről az „engesztelő tábláról“, nagy értékűnek mondja, hogy éppen Kálvin tisztelői állítják fel ezt s nevezik engesztelőnek, s ezzel elismerik Kalvin nagy tévedését. Kérdezi, hol a pápa, a ki valaha elismerte volna az inquisitio tévedéseit? Ellenkezőleg, a jezsuita táborban még ma is „a vesztőhelyek áldott lángjai“ után kiáltoznak. Ez az „engesztelő tábla“ remélhetőleg megszünteti az ultramontán sajtó örökös támadásait, melyek az evangélikusok tolerantiája ellen intézett — jóllehet evangélikus oldalról Kálvin eljárása mindenkor nyíltan helytelenített.

A Reichsbote közleményére az Erlangenben megjelenő Reformierte Kirchenzeitung-ban Villaret lelkész válaszol. Szerinte a felállítandó emléktábla nem „engesztelő“, sőt határozottan káros, mert azt a benyomást kelti, mintha Kálvin Servét haláláért felelős volna. Kéri a református egyházakat, hogy Kálvin emlékének ilyes meggyalázása ellen teljes erejükből protestáljanak.

Nyilvános discussio tárgyául 25 tételt tűz ki. Kéri, hogy a református sajtó ezeket tovább terjessze. Kérelmére közöljük e thesiseket.

1. Kálvin erkölcsileg és vallásilag jogosult volt, hogy Servetet bevádolja.

2. Ezt azzal a szándékkal cselekedte, hogy Servetet megtérésre s állításának visszavonására bírja.

3. A vád nem istentagadás, hanem a) szentháromság tagadása, b) különösebb istenkáromlás, c) az újra keresztelkedő tan ellen irányul.

4. Az újra keresztelkedőket minden országban halállal büntették.

5. Az istenkáromlás büntetése a confessio helvetika szerint halál.

6. A törvények, a melyek szerint a pör Servet ellen vezetett, Justinianus és II. Frigyes császár törvényei.

7. A reformátorok a biblia alapján való vallási megújodást akarták, nem pedig a büntető törvénykönyv kijavítását. Éppen ezért nem nyultak hozzá a birodalmi törvényekhez. S aztán az eretnekek ellen való rendeletek Servet elégetése után még másfél századig is fennálltak az evangélikus német országokban is. Itt tehát nemcsak Kálvin évszázadának tévedéséről lehet szó, de a következő évszázadokról is.

8. Az nem érdeme a lutheranus egyháznak, hogy nem volt alkalma e törvényt alkalmaznia. Am e törvényt nem törölte el ő sem.

9. Az eretnekek ellen irányuló törvény katolikus kovász, a melyet a reformátorok nem mertek eldobni.

10. Az istenkáromlást a mai törvények is büntetik, csak hogy — évszázadunk humanistikus felfogásának megfelelően — enyhébb módon.

11. Servet ellen foganatosított eljárás törvényes módon történt. Servetnek minden jogos kivánságát teljesítették.

12. Servet a tárgyalások alatt mértéktőlötti szenvedélyességről tett bizonyosságot, Kálvint állandóan mélyen sértő szavakkal gyalázta.

13. Kálvin kezdettől fogva mindvégig határozottan ellene volt Servet megégetésének.

14. Farel mellette volt. Csak az ulolsó pillanatban kérte az enyhébb ítéletet.

15. Midőn Szervet Genfben előbb a nagy, majd a kis tanács törvényesen elítélte, minden rendszerető polgár meghajolt az ítélet előtt. Ellenállás, lázadás lett volna, még modern jogfogalmak szerint is.

16. Az ítélet csak feltételes volt. Servetnek hatalmában állt az utolsó pillanatig, hogy mint a tüzhalt, úgy a halálbüntetést is elkerülje, ha visszavonja istenkáromlását. Nem volt rábirható.

17. A négy megkérdezett svájci református egyház a törvény szigorú alkalmazását, t. i. Servet tüzhaltját javasolta.

18. Maga a szelid Melanchton is helyeselte ezt; Kurtz, a lutheranus egyház-történész mondja: valamennyi theologiai hangadó üdvösnek és szükségesnek tartotta Servet kivégeztetését.

19. Servet is vádolta Kálvint eretnokséggel és követelte (Bungener szerint) hogy halállal, vagy (Henry szerint) száműzetéssel büntessék. Servet tehát csak valamivel enyhébb büntetést kért az eretnokség ellen. Az istenkáromlás vádját nem emelte Kálvin ellen.

20. A tüzhaltal való büntetés gyakorlatban volt az evangélikus országokban más alkalmaknál is. V. ö. Milde Margit patricius-leánynak borzadalmas elégetését

Tangermündében 1617-ben (Zeitschrift der Roland, 23. szám, ily cím alatt: Märkische Volksschauspiele 1903.)

21. A katolikusok nem tehetnek szemrehányást a reformátusoknak Servet megégetéséért, miután ő katolikusok által létesített s általok jóknak tartott birodalmi törvények szerint ítéltetett el.

22. A lutheranusok még kevésbé, miután ők később sokkal csekélyebb okokért aránylag sokkal keményebben büntettek. Igy pl. azok a lutheranusok, a kik Melanchton hívei voltak 1574-ben száműzettek Szászországból, fejük Pencer 12 évig volt börtönbe zárva. Melanchton eszméi erőre jutásának lön következménye, hogy kiszabadult. De midőn az „igaz lutheranismus“ 1591-ben ismét felülkerekedett, a melanchtoni érzelmű kancellár Krell — mint a szigorúan lutheranus egyház-történész, Kurtz is bevallja — „egy felette önkényesen folytatott pör“ után kivégeztetett.

23. A hitbeli tolerancia a reformatióból szükségképpen folyik. Am évszázadokig tartott mig teljes érvényre jutott.

24. A kath. egyház azonban nem fogadta el. Még ma is tanítja — az eretnekek halállal büntetendők.

25. Kéri a jogtudósokat, adjanak felvilágosítást: 1. mikor helyezték hatályon kívül az eretnek-törvényt Németországon; 2. mikor töröltetett el a német evangélikus államokban a bünösöknek tüzhaltal által való büntetése és a még iszonyubb kerékbe törtetése.

E 25 tételt kész írásban és szóban védelmezni.

Villaret thesiseire a „Kirchenblatt für die reformierte Schweiz“ megjegyzi, hogy ezeknek legtöbbje az „engesztelő tábla“-n mondottakkal megegyezik pl. 4, 5, 17 és 18 — hogy az az évszázad tévedése volt. Hogy a felirat Kálvin emléket becsmérle, azt bajos bizonyítani, mert abban nem mondatik, hogy Kálvin vétkes volna Servet halálában. De jogosult a protestatio az „engesztelő-tábla“ kifejezés ellen, mert ez a kifejezés azt a látszatot keltheti, mintha az Kálvin gonosz-tette volna, a mi 350 évvel azelőtt Genfben végrehajtatott. Föl kell tehát szólítani Doumergue professort, hogy a szöveget változtassa meg, „engesztelő-tábla“ kifejezés helyére „emlék-tábla“ kifejezést tegyen.

Furta.

Csernák Béla
ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Lelkészképesítési vizsgálatok Debrecenben.

Folyó hó 15—18. napokon tartattak meg. Első vizsgálatra jelentkeztek összesen 20-an, a kik közül azonban egy atyafi a vizsgálat előtt visszalépett. Általános jeles eredménnyel tették le vizsgálatukat ketten (2.) u. m. *Kerekes Gyula* és *Kovács Károly*. Jó osztályzatot nyertek hatan (6.) *Kielégítő* osztályzatot érdemeltek négyen (4.) Egy tantárgyból december 9-én tartandó javító vizsgálatra utasítottak öten. (5.) Egy évré visszavettettek ketten (2.) Ez bizony nem a legörvendetesebb eredmény. De kétségbevonhatatlan jele annak, hogy a lelkészképesítési vizsgálatokat Debrecenben ma már egészen komolyan veszik s nem ajánlatos, hogy azokra bárki is készületlenül odaálljon. A tárgyilagossá szigorú a református lelkészi kar szellemi niveaujának az eme-

lésére egyik legbiztosabb eszköz. Sokkal derültebb azonban az a kép, melyet a 2-ik lelkészképzési vizsgálatokra jelentkezett atyafiak vizsgálatának eredményéről festhetünk. Jelentkeztek összesen = 16-an Ezek közül *jeleseknék* találtak öt (5.); névszerint: *Harsányi Pál* szénior, *Nánássy Lajos*, *Simon Imre*, *Szűcs László*, és *Zöld Mihály*. *Jó* eredménnyel vizsgáztak szintén öt (5.) *Kielégítő* osztályzatot nyertek ketten (2.) Egy tantárgyból decemberi javító vizsgálatra utasítottak négyen (4.) Az eredmény minőségének az elbírálásánál a fősúlyt a jelesek és jók nagy percentjére fektetjük s arra a körülményre, hogy itt egész évre senki sem vettetett vissza. Adja az Isten hogy lapunk jövő ilyenkor még kedvezőbb eredményről számolhasson be, -- olvasóinak!

— Lelkészavatás a főiskolai oratoriumban.

Egyik leghatékosabb és legszorgalmasabb tanítványunk ki 2-ik lelkészképzési vizsgálatát most is *jeles* eredménnyel tette le s a kinek nevével lapunk olvasói is több ízben találkoztak már t. i. *Nánássy Lajos* Chikágóba (Amerika) választatván meg lelkészül, folyó hó 17-én avatott fel a Föt. s Mélt. püspök ur elnöklése alatt működő lelkészvizsgáló egyházkerületi bizottság közbejöttével a főisk. oratoriumban s lapunk megjelenésekor mártutban is lesz ifju nejével Schweizon-Berlinen át az ujjvilág felé. A kegyelem Istene vezérleje őt bizonytalan pályáján s hozza is vissza közénk mihamarabb! Nem tehetjük, hogy az Istentől ez utóbbit is ne kérjük; mert fáj a lelkünk, mikor azt kell látunk, hogy a kivándorlás hova-tovább mind nagyobb arányokat ölt s hogy immár az olyan tehetség is, mint ez ifju Timotheus, Amerikában keres munkateret az érvényesülésre. Bizony nyomoruságos s szinte kétségbeesítőleg siralmas állapotban vergődik ez a magyar társadalom, hogy nem tud, vagy nem akar tisztességes megélhetést biztosítani hűséges gyermekeinek, kik könnyhullatás között hagyják itt a haza földjét! Ma már több, mint százezer magyar él a tengeren túl s ma holnap lelkészekkel is alig győzzük őket. Mert biztos tudomásunk van róla, hogy *Nánássy Lajost* pár hónap múlva többen is követik! Hej! pedig ma még nem volna nehéz e veszedelmes közönlenségnek útját állani. P. o. ha azokat a holt kézen levő latifundiumokat nem a tökéletes elemeknek osztanak ki, hanem a jó magyar földműves népnek, bizony még ezeket lehetne itthon tartani. Dehát ki szokott ezzel törődni, mikor tette kerül a dolog! És tart a kivándorlás évről-évre emelkedő progressio szerint! Ezért vesznek aztán vándorbotot kezökbe a mi jó kálvinista magyar theologus ifju barátaink is. Hát menjenek . . . de kérve-kérjük őket, hogy végeeljék a kivándoroltak *visszavezetése* legyen s addig, míg ennek az órája nem üt, tartsák meg magyarnak a magyart odakint is. Ne felejtsek, hogy idehaza oláznak az oláht a papok nevelik s rég nem volna zsidó, ha papjaik és zsinagógáik nem lettek volna.

— **Sajtóhiba-igazítás.** Lapunk múlt számának vezércikkében az 551. lapon felülről a 9. sorban „semmi bevétel“ he yett „semmibevételt“ olvasandó.

— **Nyílt levél.** Nt. Szalay József lelkész urnak Nagy-Becskereken. Szerelmes öcsém az Urban! Mifele labanc lehetett ama „pancsovai német“ s te hozzá teszed: „keresztény“ (!) — a ki a te kenetteljes szádba rakta az igéit? És te oly készséggel reprodukáltad azokat, mintha még sohasem jártál volna köztünk. A helyett, hogy a torkára forrasztottad volna a szót: siet-tél lapodba közzé tenni. Erre nézve egyelőre csak arra figyelmeztetlek, — mit régi jegyzeteimből neked sem

árt megjegyezni. „A szenny földbe rejtve, megtermékenyíti a talajt; de ha kiszórjuk a napra, dögvészessé teszi a levegőt.“ Különben az a „Rohes Volk“ — mely az idegen földön is csalhatatlan jeleit adta: életre való-ságának s a vallása és nyelve iránti példás ragaszkodásának — majd maga fog neked irni, felvilágosítást adni. A mire pedig jó öcsém öreg apádat buzdítod, „imádkozunk sokat a népért“ — én is azt mondom. De neked tudnod kellene, sőt kétségkívül tudod is, hogy én nemcsak imádkoztam, de dolgoztam is a népért, éhezve és fázva, türve és szenvedve, kárvallásoknak kitéve, küzdve és fáradva mai napig. S a kiket az Isten kegyelmével én a sárból kiragadtam, te azokat ama „német keresztény“ kedvéért ne taszisd vissza a sárba. „Viselj gondot magadról és a nyájról, melyben a Szentlélek tégedet vigyázóvá tett.“ Hertelendy falván, 1903. szeptember 10-én. Szerető bátyád az Urban *Tomka Károly* ev. ref. lelkész.

— **Mitrovics Gyula siremlékére** ujabban a következő adományok gyűltek be: dr. Tüdös István (Sárospatak) 7 kor; Zitás Bertalan (Pthügy) 3 kor; Sinka Sándor (Debrecen) 2 kor; Somogyi József (Dombrád) 4 kor; Szele György (Bakonszeg) 4 kor. A debreceni ev. ref. tanítótestület 25 kor. Összesen 45 korona, mit köszönettel vettem és a takarékpénztárban gyümölcsözőleg helyeztem el. Debrecen, 1903. szeptember 12. *S. Szabó József*.

— **Megrendelésre kérés.** Keresztény Evangélista lapunk ez évben megjelent összes számaiban jelent meg tőlem egy-egy egyházi beszéd. E beszédek én, mint az előző évben is, összesen 20 drb. egy kötetben kiadom. *Ara 2 korona.* Kérem azokat kik e kötet egyházi beszédet megrendelni óhajtnak, tudassák e szándékukat, hogy a nyomtatandó példányok számáról intézkedhessem. *Szalay József* lelkész Nagybecskereken.

— **Orgona Nagyecsedén.** Hatalmas orgonát állított fel augusztus havában a nagyecsedei ev. ref. egyház, nem rég felavatott díszes templomában. Építette Kerékgyártó István debreceni lakos, törekvő s megbízható orgonaépítő, kinek ez már, néhány évi működése alatt 130-ik műve. Az orgona két manualos, 18 fő s 15 mellékvaltozatu, pneumatikus csőrendszerű, mely újabb módszer teljesen bevált úgy a könnyű s gyors játékra, mint a változatok hihetetlen gyors működésére nézve. Kerékgyártó ez újabb műve az orgonaépítéssel legújabb vívmányait reprodukálja s a régebbi orgonákhoz mérve bámulatos haladást tüntet fel. A felavatásnál mint szakértők P. Nagy Zoltán debreceni tanítóképezdei orgona és zenetanár és Beke Antal hajduböszörményi orgonista — országoshírű művész az orgonán — voltak szívesek felülbírálni az orgonát, míg az alkalmi szónoklatot Kincses István mátészalkai lelkész tartotta. Ugyanezen alkalommal volt az orgonista-választás is. A teljesen sikerült próbaorgonázás és ének után Orosz István érkörtvélyesi kántor-orgonista választatott meg egyhangulag, kiben a nagyszabású orgona szakavatott kezelőt nyert.

Tartalomjegyzék: Dr. Erdős József akadémiai igazgató üdvözlő beszéde a főisk. tanácssteremben egybegyűltekhez 1903. szept. 9. — Beteg hívek lelkigondozása. Soltész Elemér. — Tanügy: A magyar református tanítószolgálat feladatai. Paedagogus. — Közéletünk: Viszont nyílt válasz Bagothay Sámuel tanár urnak. Nagy Elek. — Az érem másik oldala. T. — ssy. — Az alsószabolcs-hajduvidéki ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Referens. — Irodalom. — Külföld: A Kálvin-Servét-féle „engesztelő“ tábla. Csernák Béla. — Különfélek.

Felelős szerkesztő: **ERŐSS LAJOS.**

Pályásat.

A tiszántúli ref. egyházi értekezlet pályázatot hirdet „a lekipásztorkodás, kapcsolatban a lekipásztor belmissiói munkakörével” című, *nem akadémiai* használatra szánt, *de gyakorlati* kalauzul szolgáló s legfelebb tizenöt nyomtatott ív terjedelmű munka megírására, a melynek első kiadása a tiszántúli ref. egyházi értekezlet tulajdona lesz. Szerző feladata volna, a mi népünk teljes ismeretével, a hazai vallási és felekezeti viszonyokra vonatkozással, indokoltan és meggyőzően feltárni a lelki gondozás okait, alkalmait, módjait, eszközeit, feltételeit, szükségességét, áldásait, szóval mindazt, a mi e tétellel összefügg.

Irói tiszteletdíj hatszáz korona. Az idegen kézzel és nyomdai szedés alá alkalmas módon leírt pályamunkák, jelíges levél mellett, 1904. évi szept. hó 1-ig, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához Debrecenbe küldendők be. Debrecen, 1903. évi szeptember hó 14.

Kiss Áron
püspök, egyh. értekezleti
egyházi elnök.

1-3

Pályásat.

A nagybányai ref. egyház segédlelkészi állomására pályázat hirdettek. Fizetés: 1500

1-2.

korona és 60—80 korona stóla. Kötelesség: lelkészi teendőkben segédkezés és vallásitanítás összesen heti 7 órán.

Pályázóknak legalább I. lelkész-képességi vizsgával kell birniok. Felmondásra egy hónap kölcsönösen kikötetik. Az állomás mielőbb elfoglalandó. Kérvény az egyház presbyteriumához címezve szeptember 25-ig alulirothoz küldendő. Nagybánya, 1903. szept. 10.

Soltész Elemér
ref. lelkész.

Pályásat.

A Füzesgyarmati (Békés m.) ref. egyház pályázatot hirdet segédlelkészi állásra.

Fizetés: 1000 korona, az egyház pénztárából havi részletekben előre fizetve. Egy szobás lakás a szükséges butorzattal.

Kötelesség: lelkészi teendőkben segédkezés. Felmondásra egy hónap kölcsönösen kikötetik. Az állomás mielőbb elfoglalandó. Pályázati kérvények szeptember hó 30-ig alulirothoz adandók be.

Füzesgyarmat, (Békés m.) 1903. szept. 16.

Kovács Károly
ref. lelkész.

A „Neumann M.” cég debreceni áruházáról.

Mérték szerint külön osztály.

A tiszántúli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.”

cs. és kir. udvari szállító cég.

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta ez a cég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debrecenben járva, ne tekintsek meg azt a kitünő hírnevnek örvendő nagy áruházat.

A kitünő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagy tiszteletű lelkész és tanító urak Debrecenbe jöve ne mulaszták el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruházat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szoliditásnak, olcsóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a *Neumann M.* céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fenntartani, de arra nem is volt eset, hogy *Neumann M.* áruháza ellen panasz emeltetett volna.

Olcsóság, tartósság és csinoság tekintetében a Neumann cég áruai versenyen felül állanak.

A tiszántúli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak az üzlet vezetőjéhez, mert hiszen mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmökbe ajánljuk ezt a régi kitünő hírnevű előkelő céget.

ALAPITTA OTT: 1845-BEN.

NEUMANN M. cs. és kir. udv. szállító Debrecen, főtér, a postával szemben.